

Jaarverslag 2012

Nationaal onderzoeksprogramma Kennis voor Klimaat

Vastgesteld door de Raad van Bestuur
d.d. 14 mei 2013

Goedgekeurd door de Raad van Toezicht
d.d. 27 juni 2013

Copyright © 2013

Nationaal Onderzoeksprogramma Kennis voor Klimaat (KvK). Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, in geautomatiseerde bestanden opgeslagen en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, geluidsband of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Nationaal Onderzoeksprogramma Kennis voor Klimaat. In overeenstemming met artikel 15a van het Nederlandse auteursrecht is het toegestaan delen van deze publicatie te citeren, daarbij gebruik makend van een duidelijke referentie naar deze publicatie.

Woord vooraf

Het jaar 2012 was voor Kennis voor Klimaat het jaar van de Midterm Assessment: “a preview of end results”. Voor de acht hotspots en de acht consortia, die samen de kern vormen van het programma, was dit een spannend jaar. Ook voor het bestuur en de medewerkers van Kennis voor Klimaat was het een intensieve en spannende periode. De uitkomsten van de internationale review, die de basis vormde van de Midterm Assessment, kunnen immers belangrijke consequenties hebben op programmaniveau die vragen om bijsturing.

Terugkijkend kan geconcludeerd worden dat de Midterm Assessment is geslaagd in zijn opzet mede dankzij de hoge opkomst en de positieve atmosfeer tijdens de Midterm bijeenkomst op 4 oktober 2012. Inderdaad, op verschillende fronten is bijsturing en nadere accentuering gewenst, maar alleszins binnen de mogelijkheden die het programma nog biedt en het versterkt. Gedetailleerde informatie over en de belangrijkste resultaten van de Midterm Assessment zijn nader aangegeven in dit jaarverslag.

Tijdens de Midterm bijeenkomst op 4 oktober is de nodige aandacht besteed aan het belang van waardecreatie ten behoeve van een tijdige en kosteneffectieve ‘climate proofing’ van Nederland. Door innovatie en het meekoppelen (*‘mainstreamen’*) met andere ruimtelijke ontwikkelingen en investeringen kunnen de kosten van adaptatie beperkt worden. Kennis voor Klimaat creëert tevens waarde door de *versterking van de kennisinfrastructuur* op het vlak van klimaatadaptatie. Maar ook economische impulsen zijn belangrijk: door *private partijen* nog sterker bij ons werk te betrekken, ontstaat bedrijvigheid in de geest van de Topsector Water.

De samenwerking tussen Kennis voor Klimaat (kennisprogramma) en het nationale Deltaprogramma (beleidsprogramma) is een goed voorbeeld van waardecreatie. Veel van de kennisontwikkeling gefinancierd door Kennis voor Klimaat heeft plaats in interactie met het Deltaprogramma. De komende tijd is het van belang dat de onderzoeksresultaten ook in structurele zin worden betrokken bij het nemen van de Deltabeslissingen.

In de laatste 2 jaar van het onderzoeksprogramma legt Kennis voor Klimaat de nadruk op waardecreatie. Dit gebeurt zowel op programmaniveau als op het niveau van de hotspots en de projecten. In het jaarverslag worden de hierop gerichte activiteiten kort beschreven.

Dit jaarverslag over 2012 geeft aan dat er veel is gebeurd, maar ook dat er in de komende (en laatste) twee jaar van het programma nog veel origineel en vernieuwend werk gaat gebeuren.

Namens de Raad van Toezicht,
Mevrouw Sybilla M. Dekker, voorzitter

Inhoudsopgave

1	Inleiding	6
2	Midterm Assessment: a preview of end results	10
3	Waardecreatie met het oog op de afronding van Kennis voor Klimaat	13
4	Activiteiten in de hotspots.....	17
5	Thematische verdieping	21
6	Internationale arena's	25
7	Kenniscommunicatie	28
8	Samenwerking met andere initiatieven	30
9	Toezicht en advies.....	33
10	Financieel overzicht.....	35
	 Bijlagen.....	 42
	Bijlage I. Resultaten KvK Midterm Assessment 2012	43
	Bijlage II. Status van projecten in de eerste tranche in 2012	49
	Bijlage III. Informatie over de consortia/thema's in de tweede tranche	51
	Bijlage IV. Status van projecten in de derde tranche in 2012.....	54
	Bijlage V. Overzicht activiteiten KennisTransfer	56
	Bijlage VI. Informatiemateriaal, projectrapporten en media attentie in 2012	60

1 Inleiding

In dit jaarverslag van de Stichting Kennis voor Klimaat worden de activiteiten beschreven die in 2012 zijn uitgevoerd. Het jaarverslag is in de eerste plaats bedoeld als verantwoording voor de besteding van de middelen aan het penvoerende ministerie van het programma, het ministerie van Infrastructuur en Milieu (IenM). In de tweede plaats is het jaarverslag een vorm van geschiedschrijving voor geïnteresseerden en direct betrokkenen bij het programma.

1.1 Onderzoeksprogramma Kennis voor Klimaat

Het nationaal onderzoeksprogramma Kennis voor Klimaat (KvK) richt zich op het ontwikkelen van wetenschappelijke en toegepaste kennis voor een klimaatbestendige inrichting van Nederland en op het creëren van een duurzame kennisinfrastructuur voor het omgaan met klimaatverandering.

6 |

Nationaal onderzoeksprogramma Kennis voor Klimaat

Initiatiefnemers: Wageningen Universiteit en Researchcentrum, Universiteit Utrecht, Vrije Universiteit Amsterdam, KNMI, TNO en Deltares

Het **hoofddoel**: een bijdrage leveren aan een tijdige en kosteneffectieve 'climate proofing' van Nederland, mede in een internationale context d.m.v. het:

- ▽ Verdiepen van wetenschappelijke kennis over het klimaatadaptatie vraagstuk;
- ▽ Laten doorwerken van resultaten van klimaatonderzoek naar de praktijk;
- ▽ Toetsen van investeringen in de ruimtelijke inrichting op klimaatbestendigheid;
- ▽ Versterken van de Nederlandse kennisinfrastructuur.

Het Nederlandse Kabinet heeft in juli 2007 besloten subsidie te verstrekken voor het uitvoeren van het programma Kennis voor Klimaat onder vaststelling van een budget van **50 miljoen euro** uit het Fonds Economische Structuurversterking (FES). Hier tegenover staat een cofinancieringopgave van **23 miljoen euro**.

Een programma in fasen

Kwartiermakersfase: opstart van Kennis voor Klimaat, afgerond in 2008.
(0,9 miljoen euro FES subsidie).

Vorbereidende fase: opbouw van het programma, afgerond in 2009.
(4,7 miljoen euro, waarvan 3,1 miljoen euro FES subsidie).

Hoofdprogramma: looptijd 2009-2014
(69 miljoen euro, waarvan 46 miljoen euro FES subsidie):

- ▽ Eerste tranche: urgente kennisvragen vanuit hotspots en hotspot overstijgend;
- ▽ Tweede tranche: thematische verdieping;
- ▽ Derde tranche: bouwstenen voor regionale adaptatiestrategieën en valorisatie van kennis.

Het programma Kennis voor Klimaat kent twee belangrijke pijlers. De eerste pijler omvat de hotspots. In het programma staan acht voor klimaatverandering kwetsbare gebieden centraal. Beoogd wordt om voor elk van deze gebieden aan het einde van het programma adaptatiestrategieën te ontwikkelen. De tweede pijler bevat acht onderzoeksthema's die verbonden zijn met het vraagstuk van klimaatadaptatie. Elk van deze thema's noopt tot fundamenteel en toegepast onderzoek. Dit onderzoek dient mede bij te dragen aan de ontwikkeling van nationale en regionale adaptatiestrategieën. In Tabel 1 is de relatie tussen hotspots en thema's weergegeven.

Tabel 1: betrokkenheid van hotspots in de thema's van de tweede tranche

Hotspots	Thema's								
	1 Waterveiligheid	2 Zoetwatervoorziening	3 Landelijk gebied	4 Stedelijk gebied	5 Infrastructuur en netwerken	6 Klimaatprojecties	7 Governance van adaptatie	8 Beleidsondersteunende instrumenten	
Grote Rivieren	v	v					v	v	v
Regio Rotterdam	v	v			v	v		v	
Waddenzee	v			v				v	
Zuidwestelijke Delta	v	v	v					v	
Mainport Schiphol			v		v	v	v		
Regio Haaglanden			v		v			v	v
Ondiepe wateren en veenweide				v			v	v	v
Droge rurale gebieden				v				v	v

7 |

In het hoofdprogramma van Kennis voor Klimaat zijn de onderzoekssubsidies in drie tranches uitgezet. Iedere tranche kent een eigen programmaliijn:

1. De eerste tranche is geprogrammeerd als een gesloten call en betrof de meest urgente kennisbehoeften vanuit de hotspots. Ook was er aandacht voor meer generieke, hotspot overstijgende kennisbehoeften. De projecten in de eerste tranche zijn sinds 2009 in uitvoering. Aan het eind van 2012 was het merendeel van deze projecten afgerond.
2. De tweede tranche heeft een thematische insteek en behelst langlopend en verdiepend onderzoek. Hierbij staat de verbinding tussen generieke en gebiedsspecifieke vragen centraal. Via een open call zijn kennisinstellingen uitgenodigd om in consortiumverband voorstellen in te dienen voor één van de acht gedefinieerde thema's. In de loop van 2010 zijn de acht geselecteerde consortia (uit een totaal van 14 aanbiedingen) van start gegaan met het onderzoek. De onderzoeken zullen uiterlijk eind 2014 worden afgerond.
3. In de eerste helft van 2011 is de programmering van de derde tranche tot stand gekomen. Binnen de derde tranche ligt de focus op projecten die een bijdrage leveren aan de adaptatiestrategieën voor de hotspots, aan innovatie en/of aan valorisatie van kennis. Bij de programmering is rekening gehouden

met de projectresultaten van de eerste tranche, de projecten in de tweede tranche en de Regionale Adaptatiestrategieën (RAS) die de hotspots voor hun eigen regio maken. In de loop van 2012 is de derde tranche afgesloten voor nieuwe projectaanvragen vanuit de hotspots.

Informatie over het KvK programma, de hotspots en de KvK projecten is te vinden op onze website (www.klimaatonderzoeknederland.nl). Bijlage VI geeft een overzicht van opgeleverde projectrapporten in 2012. Project publicaties zijn te downloaden via de publicatiedatabank op onze website.

1.2 2012 in een notendop

Hieronder volgen de belangrijkste activiteiten en resultaten van Kennis voor Klimaat in 2012. We verwijzen hierbij naar de hoofdstukken in dit jaarverslag waar deze activiteiten en resultaten uitgebreider beschreven worden.

De Midterm Assessment liep in 2012 als een rode draad door het Kennis voor Klimaat programma. Omdat de uitkomsten ervan zullen doorwerken in de verdere uitvoering van het programma, besteden we in een apart hoofdstuk (hoofdstuk 2) aandacht aan de organisatie en de programmabrede resultaten van de Midterm Assessment. Specifieke resultaten van de diverse programmaonderdelen komen in de desbetreffende hoofdstukken en in Bijlage I aan bod.

Een belangrijk speerpunt van het programma in 2012 was de verankering van onderzoeksresultaten in de publieke en private sector en de toepassing en valorisatie van kennis die in onderzoeksprojecten is gegenereerd, oftewel *waardecreatie*. In hoofdstuk 3 wordt aandacht besteed aan het 'waardecreatiemodel' dat in de loop van 2012 is ontwikkeld en aan de hieraan gekoppelde activiteiten, mede met het oog op de afronding van het KvK programma,

De *eerste tranche* van het programma zit in de afrondende fase. In totaal bevat de eerste tranche 42 projecten. De laatste acht hotspot projecten in de eerste tranche worden in de loop van 2013 afgerond. Bijlage II geeft de stand van zaken weer bij de voortgang van de projecten in deze eerste tranche. Resultaten van deze projecten worden in de praktijk toegepast, vinden hun weg in regionale adaptatiestrategieën of vormen de basis voor vervolgprojecten. In hoofdstuk 4 komen de activiteiten van de hotspots aan bod.

In 2012 waren de consortia in de *tweede tranche* halverwege de looptijd van hun onderzoek (zie Bijlage III). Ieder consortium heeft een midterm rapport opgeleverd met de stand van zaken in het onderzoek. Daarnaast zijn diverse publicaties opgeleverd en hebben onderzoekers resultaten gepresenteerd tijdens wetenschappelijke bijeenkomsten. Ook wordt er gewerkt aan kennisdoorwerking naar de beleidspraktijk. Zo zijn er vanuit de tweede tranche bijdragen geleverd aan het Deltaprogramma en zijn resultaten gepresenteerd aan stakeholders. In

hoofdstuk 5 beschrijven we de voortgang in de tweede tranche en de belangrijkste resultaten die de Midterm Assessment heeft opgeleverd.

De *derde tranche* is gesloten voor nieuwe aanvragen via pre-proposals in september 2012. De verwachting is dat in de eerste maanden van 2013 alle derde tranche projecten zijn opgestart, 23 in totaal. Een eerste deel van de derde tranche projecten is al in 2012 beëindigd (zie Bijlage IV). Alle projecten dienen in 2013 hun inhoudelijke rapportage te hebben afgerond.

Uiteindelijk komen de kennis en inzichten vanuit de drie tranches bij elkaar in de *regionale adaptatiestrategieën* (RAS) die de hotspots ontwikkelen. Het streven is hierover bestuurlijk commitment te krijgen in de regio. De meeste hotspots hebben in 2012 goede voortgang geboekt met het vormgeven van de contouren van de RAS, via het midterm rapport dat zij in 2012 hebben geschreven. Een deel van de hotspots zoekt afstemming met het Deltaprogramma voor de vormgeving van adaptatiestrategieën. Meer over de activiteiten in de hotspots, zoals de Midterm Assessment en de ontwikkeling van regionale adaptatiestrategieën is te lezen in hoofdstuk 4.

In internationaal verband hebben een aantal belangrijke activiteiten plaatsgevonden. Zo was KvK bij de organisatie van de eerste Europese klimaatadaptatie (ECCA) conferentie betrokken die van 18-20 maart 2013 plaatsvindt in Hamburg. Daarnaast participeert KvK in het Europese project CIRCLE ERA-Net 2. Vanuit KvK is een inspiratieboek geproduceerd over klimaatadaptatie in Europa. De internationale projecten en activiteiten vindt u in hoofdstuk 6.

Kennisdoorwerking is een belangrijk onderdeel van het KvK programma. De KennisTransfer onderhoudt de website van het programma, organiseert bijeenkomsten en verzorgt publicaties voor het KvK programma. Enkele mijlpalen in 2012 op het gebied van communicatie en kennisuitwisseling zijn de organisatie van de Midterm Assessment van KvK op 4 oktober 2012 en het uitbrengen van het boekje 'Bedenk, Ontwikkel en Gebruik'. Hierin is voor een twintigtal kansrijke eerste tranche projecten in kaart gebracht waar de kennis nu al in de praktijk wordt gebracht (hoofdstuk 7).

In hoofdstuk 8 komen de *samenwerkingsverbanden* met andere initiatieven aan bod. Een van de samenwerkingsverbanden betreft die met het Deltaprogramma. Deze samenwerking heeft zich in het bijzonder ontwikkeld op het niveau van de deelprogramma's met KvK onderzoekers. Een task force is in het leven geroepen om de relatie tussen het Deltaprogramma en KvK in kaart te brengen en te optimaliseren en een doorkijk te geven in resterende kennisleemten na afloop van KvK en de voorbereidende fase van het Deltaprogramma in 2014.

De belangrijkste activiteiten van de *toezicht en adviesorganen* van KvK wordt beschreven in hoofdstuk 9.

In het laatste hoofdstuk geven we een *financieel overzicht* van de Stichting KvK over het jaar 2012.

2 Midterm Assessment: a preview of end results

De acht thematische onderzoeksprogramma's in de tweede tranche van KvK waren in 2012 halverwege de looptijd van hun onderzoek. KvK organiseerde daarom de "Midterm Assessment: A preview of end results". Dit was tevens een mooie gelegenheid om een aantal andere project consortia en de hotspots te vragen om een tussenstand te geven van bereikte en te verwachte resultaten. De centrale vraag van deze Midterm Assessment was:

Hoe kunnen we tot een optimaal eindresultaat komen in 2014, in termen van wetenschappelijke excellentie en maatschappelijke impact?

De Midterm Assessment heeft uiteindelijk een goed overzicht opgeleverd van de stand van zaken in het programma en een doorkijk gegeven naar de te verwachten eindresultaten in 2014.

In dit hoofdstuk beschrijven we kort de opzet en organisatie van de Midterm Assessment en de belangrijkste conclusies op het niveau van het onderzoeksprogramma. In de volgende hoofdstukken komen de project-specifieke en hotspotspecifieke resultaten van de Midterm Assessment aan bod. Een gedetailleerd overzicht van alle midterm activiteiten, de resultaten op hoofdlijnen en de belangrijkste conclusies met actiepunten is te vinden in bijlage I en via deze link:

<http://knowledgeforclimate.climateresearchnetherlands.nl/midtermassessment2012>

2.1 Opzet en organisatie van de Midterm Assessment

De activiteiten rondom de Midterm Assessment besloegen vrijwel het gehele jaar 2012 en bestonden uit een viertal fasen. In de eerste fase zijn de midterm rapporten opgesteld door consortiumleiders en hotspotcoördinatoren (maart-augustus 2012). Voor de acht consortia in de tweede tranche en het Rathenau Instituut, dat een vergelijkend onderzoek uitvoert naar de werking van transdisciplinaire onderzoeksprogramma's zoals KvK (SSA01¹), lag de focus op de stand van zaken van hun onderzoek en op de (verwachte) eindresultaten in 2014.

De hotspots hebben deze Midterm benut om de contouren van hun regionale adaptatiestrategieën te presenteren en aan te geven hoe de (verwachte) resultaten van de eerste, tweede en derde tranche samengebracht worden en doorwerken naar de praktijk.

De vijf projecten uit de gezamenlijke call van NWO Duurzame Aarde en KvK (NWO/KvK) zijn ook meegenomen in de Midterm Assessment. Omdat deze on-

¹ Comparative monitoring of Knowledge for Climate door het Rathenau instituut, zie ook hoofdstuk 8

derzoeken eind 2012 eindigden, ging het hier om een evaluatie van de eindresultaten.

Vervolgens is er een schriftelijke review uitgevoerd. Voor ieder consortium en hotspot zijn 2 wetenschappelijke en 2 maatschappelijke reviewers geselecteerd, uit binnen- en buitenland. De consortiumleiders en de hotspotcoördinatoren is gevraagd om hier schriftelijk op te reageren (augustus-september 2012).

De midterm rapporten en de reviews vormden de basis voor het debat tussen hotspots, consortia, reviewers en het publiek tijdens de midterm bijeenkomst op 4 oktober 2012. Deze bijeenkomst vond plaats in het Koninklijk Instituut voor de Tropen (KIT) te Amsterdam. Meer details over deze dag zijn te vinden in Bijlage I. KvK heeft bij deze Midterm Assessment gekozen voor een 'open aanpak'. De tussentijdse resultaten en reviews zijn niet alleen gepresenteerd en bediscussieerd binnen de KvK community, maar ook voor en met vertegenwoordigers uit de internationale wetenschap, overheden, maatschappelijke organisaties en bedrijven. Deze formule heeft niet alleen geresulteerd in veel informatie en input voor optimalisatie van onderzoek en kennisdoorwerking in de komende twee jaar, maar ook in veel betrokkenheid van onderzoekers en stakeholders binnen en buiten KvK. Er bleek zeer veel waardering onder de aanwezigen voor de gekozen aanpak.

11 |

Ter afronding van het Midterm jaar is de balans opgemaakt, zowel per programmaonderdeel als op programmaniveau. Het bestuur van KvK heeft voortgangsgesprekken gehouden met de consortiumleiders en de hotspotcoördinatoren (oktober-december 2012) over de midterm resultaten en de toepassing ervan in de laatste 2 jaar van het KvK programma. Belangrijke conclusies op programmaniveau komen in de volgende paragraaf aan bod.

Op 4 oktober is tevens het boekje *'Bedenk, Ontwikkel en Gebruik: Kennis voor Klimaat in de praktijk'* gepresenteerd. Meer hierover is te lezen in hoofdstuk 7.

2.2 Algemene resultaten van de Midterm Assessment

Het geheel aan opbrengsten van de Midterm Assessment heeft veel inzichten opgeleverd over waar we nu staan als programma, waar bijsturing nodig is en waarop in de laatste 2 jaar extra in te zetten.

Een aantal bevindingen van de Midterm Assessment op programmaniveau wordt hieronder kort opgesomd. Deze zijn belangrijk tijdens de uitvoering van de laatste twee jaar van het programma.

- ▽ KvK is op haar gebied wereldleidend door zijn inhoud en de transdisciplinaire aanpak. Het programma is inhoudelijk vernieuwend en van goede wetenschappelijke kwaliteit. Dit kan internationaal nog beter voor het voetlicht gebracht worden.
- ▽ Door het KvK programma is de onderzoekswereld in Nederland (universiteiten, sectorale onderzoeksinstituten en adviesbureaus) bijzonder goed georganiseerd op het onderwerp klimaatadaptatie. Het programma is innovatief en ambitieus in het samenbrengen van disciplines, sectoren en de praktijk op diverse schaalniveaus. Het programma kan echter meer inspanning leveren om private partijen erbij te betrekken;
- ▽ Hoewel de uitkomsten van het co-creatie onderzoek zeer goed bruikbaar worden geacht door de belanghebbende organisaties, blijkt het toch veel tijd te kosten om te komen tot de werkelijke toepassing ervan in ruimtelijke plannen en investeringen van provincies, waterschappen, gemeenten en bedrijven. In 2013 en 2014 zal veel aandacht worden besteed aan het laten landen van onderzoeksresultaten in de regionale adaptatiestrategieën van de hotspots en aan het nog beter onder de aandacht brengen van de resultaten van onderzoek bij de beslissende instanties.
- ▽ De relatie tussen KvK en het Deltaprogramma verdient nadere aandacht op project niveau en op programma niveau. Meer sturing op samenwerking en synergie zal de efficiency van de inzet van middelen verhogen. Dit vraagt niet alleen inspanning van KvK maar ook van het Deltaprogramma. Daarnaast is het van belang actief in te zetten op de doelstellingen van de Topsector Water.

Op basis van de bovenstaande bevindingen zijn twee speerpunten voor het onderzoeksprogramma geïdentificeerd die in 2013 en 2014 centraal zullen staan. Deze speerpunten zijn:

- 1) Waardecreatie (het tot maatschappelijke en economische waarde brengen van kennis).
- 2) De afronding van het onderzoeksprogramma.

Concrete activiteiten bij deze speerpunten zijn aan het eind van 2012 geïdentificeerd. Meer over deze speerpunten en over de concrete activiteiten die hiermee samenhangen worden beschreven in het volgende hoofdstuk. De activiteiten die hieruit voortkomen voor de diverse programmaonderdelen worden in de desbetreffende hoofdstukken beschreven.

3 Waardecreatie met het oog op de afronding van Kennis voor Klimaat

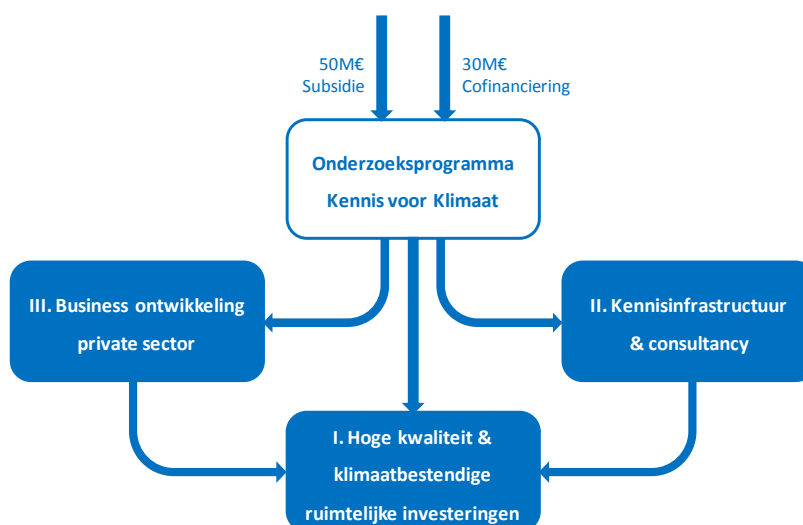
Voor KvK staan in de laatste fase van het programma twee speerpunten centraal. Het eerste speerpunt is de valorisatie van kennis, ofwel 'waardecreatie'. Centraal hierbij staan de vragen welke economische of maatschappelijke waarde wordt gecreëerd uit de kennis die door middel van het KvK programma wordt ontwikkeld en in de praktijk wordt gebracht en wat we in de komende twee jaar nog meer kunnen doen om deze waarde te vergroten.

Het tweede speerpunt is de afronding van het programma in 2014, uitmondend in belangrijke bijdragen aan de ontwikkeling van regionale adaptatiestrategieën en het helder presenteren en communiceren van de verworven kennis en inzichten omtrent het klimaatbestendig maken van Nederland. De activiteiten in het kader van dit speerpunt worden mede met het oog op waardecreatie vormgegeven.

13 |

KvK heeft drie domeinen van waardecreatie geïdentificeerd waar KvK 'het verschil' kan maken. Deze zijn weergegeven in het 'waardecreatiemodel' (Figuur 1). Binnen deze drie domeinen worden investeringen vanuit de rijksoverheid en de cofinanciering door andere publieke en private partijen via het onderzoeksprogramma omgezet naar maatschappelijke en economische waarde. In de volgende paragrafen worden deze domeinen kort toegelicht, inclusief een korte opsomming van activiteiten die KvK heeft geïdentificeerd mede op basis van de resultaten van de Midterm Assessment en met het oog op de afronding van het programma. Een deel van deze activiteiten wordt elders in dit jaarverslag uitgebreider beschreven.

Figuur 1: het waardecreatiemodel

3.1 Hoge kwaliteit en klimaatbestendige ruimtelijke investeringen

Het eerste domein is de bijdrage aan hoge kwaliteit en klimaatbestendige ruimtelijke investeringen. Dit is een essentieel onderdeel van het oorspronkelijke hoofddoel van het KvK onderzoeksprogramma. Door inzichten betreffende klimaatadaptatie te integreren in ruimtelijke ontwikkelingen en te koppelen aan andere (investerings-)vraagstukken, kunnen hoge kosten op de lange termijn worden voorkomen en worden investeringen terugverdiend op andere terreinen, zoals de kwaliteit van de leefomgeving.

Activiteiten binnen dit domein

- ▽ De ontwikkeling van de regionale adaptatiestrategieën waarmee richting wordt gegeven aan klimaatbestendige investeringen binnen de hotspots (zie hoofdstuk 4)
- ▽ Identificatie van kennisdoorbraken. De vraag die onderzoekers in de tweede tranche wordt gesteld is: wat weten we nu, wat we eerst niet wisten en wat kunnen we hiermee om Nederland klimaatbestendig te maken? (zie hoofdstuk 5).
- ▽ De identificatie van projecten 'Waar maken de consortia het verschil?' Welke onderzoeksresultaten kunnen met een extra bijdrage tot grotere maatschappelijke waarde gebracht worden (hoofdstuk 5)?
- ▽ De opzet van een Task Force om de relatie tussen het Deltaprogramma en KvK in kaart te brengen en te optimaliseren (zie hoofdstuk 8).
- ▽ De verspreiding van KvK kennis en operationalisering ervan in praktijken rond duurzame gebiedsontwikkeling ondermeer door het Platform Duurzame Gebiedsontwikkeling (zie hoofdstuk 8) en in het kader van de klimaatateliers die worden uitgevoerd (zie paragraaf 3.3).

3.2 Versterking van de kennisinfrastructuur en de kwaliteit van consultancy

Als tweede domein draagt het onderzoeksprogramma bij aan de versterking van de kennisinfrastructuur en de kwaliteit van de consultancy op het vlak van klimaatadaptatie. Dit gebeurt niet alleen door de opbouw van een goede kennisbasis via de onderzoekers en de direct betrokkenen bij het onderzoek. Door de gezamenlijke (multidisciplinaire) kennisontwikkeling in het programma versterken universiteiten en kennisinstituten ook hun internationale positie en ontstaan nieuwe business mogelijkheden voor ingenieurs- en adviesbureaus.

Een belangrijke verdienste die nu reeds aan KvK wordt toegeschreven, is het bijeenbrengen van partijen die normaal niet met elkaar samenwerken terwijl dit wel nodig is om tot goede oplossingen te komen. Dankzij KvK zijn veel unieke samenwerkingsverbanden tussen onderzoek, beleid en praktijk ontstaan en is de kennisinfrastructuur in Nederland veel beter ingericht op de uitdagingen als ge-

volg van een veranderend klimaat. Deze nieuwe kennisinfrastructuur maakt het mogelijk om succesvol en innovatief onderzoek uit te voeren en is cruciaal om uiteindelijk tot effectieve en klimaatbestendige investeringen te komen.

KvK draagt tevens bij aan de opleiding van veel jonge onderzoekers (o.a. 55 PhD studenten en 25 postdocs) en daarmee aan een waardevolle lange termijn investering in de kennisinfrastructuur van Nederland. De waarde van deze jonge professionals zit zowel in de inhoudelijke kennis over klimaatadaptatie, als in de competenties die zij verwerven in het transdisciplinaire onderzoek.

Activiteiten binnen dit domein

- ▽ Een inventarisatie bij de verschillende betrokken partijen (universiteiten, kennisinstituten en advies- en ingenieursbureaus) om inzicht te krijgen in de waardecreatie door de verbeterde kennisinfrastructuur.
- ▽ Een inventarisatie onder de PhD studenten. Deze vorm van waardecreatie is lastig te kwantificeren, maar een inventarisatie biedt mogelijk wel kans om de PhD studenten vanuit KvK nog beter te kunnen begeleiden.

3.3 Business ontwikkeling in samenwerking met de private sector

15 |

Het derde domein van waardecreatie, waarop KvK zich de komende twee jaar meer wil gaan richten, is business ontwikkeling in samenwerking met de private sector. Het betrekken van het bedrijfsleven bij KvK is een belangrijke schakel naar de toepassing van kennis in de praktijk. De vertaling van kennis naar het bedrijfsleven verdient daarom in de laatste fase van het programma nadrukkelijk meer aandacht.

KvK heeft zich tot nu toe vooral gericht op kennisdoorwerking in de richting van de publieke sector. Minder aandacht is tot op heden besteed aan het tot economische waarde brengen van kennis, door deze door te vertalen naar nieuwe producten of diensten: de valorisatie van kennis. Het betrekken van het bedrijfsleven is echter wel een belangrijke schakel naar de toepassing van kennis in de praktijk. Innovatie en kennisvalorisatie verdienen daarom in de laatste fase van het programma meer aandacht. In 2011, bij de programmering van de derde tranche, is daarom al een ontwikkeling ingezet in deze richting. Kennisvalorisatie gaat behalve in de hotspots ook op programmaniveau een belangrijke rol spelen.

Activiteiten binnen dit domein

In 2012 zijn de voorbereidingen gestart voor het organiseren van een 'Climate Adaptation Business Competition' in samenwerking met Climate KIC (meer hierover in hoofdstuk 6).

Niet in alle gevallen zijn de omstandigheden goed voor het creëren van business op korte termijn. Soms moet het pad daartoe worden geëffend, bijvoorbeeld door

'awareness creation', standaardisatie of het teweegbrengen van een paradigma verschuiving op het gebied van klimaatadaptatie. KvK heeft in de loop van 2012 een aantal initiatieven genomen om hieraan een bijdrage te leveren, bijvoorbeeld door de oprichting van een aantal stichtingen:

- ▽ De *Stichting Climate Adaptation Services*, met als doel om klimaatinformatie zo samen te stellen dat de kennis en inzichten direct kunnen worden toegepast door gebruikers. Een van de methoden hiertoe is de organisatie van Klimaatateliers.
- ▽ De *Stichting Waterbuffer* is opgericht ter bevordering van het gebruik van de ondergrond voor berging van water voor droogtebestrijding en piekberging. Bovendien stelt deze stichting zich ten doel om de kennis hierover te valoriseren.
- ▽ De *Stichting Delta Alliance* is opgericht ter bevordering van internationale kennisuitwisseling. Delta Alliance is een netwerk dat zich richt op het verbeteren van de veerkracht van delta's in de wereld door middel van gezamenlijke kennisontwikkeling en kennisdeling (zie hoofdstuk 6).
- ▽ Een vierde stichting, die mogelijk zal worden opgericht in 2013, is *Duurzame Deltasteden* met als doel de kennis op het gebied van het verduurzamen van deltasteden te exporteren en te valoriseren.

4 Activiteiten in de hotspots

In de hotspots komt het onderzoek dat wordt uitgevoerd in alle drie de tranches van het KvK programma samen ten behoeve van de ontwikkeling van regionale adaptatiestrategieën. Een statusoverzicht van de hotspot projecten is te vinden in Bijlage II en IV. Tabel 1 op pagina 7 laat de betrokkenheid van de hotspots in de onderzoeksthema's in de tweede tranche zien.

Belangrijk voor de hotspots in 2012 was de Midterm Assessment van KvK. Zoals beschreven in hoofdstuk 2, hebben de hotspots ieder een midterm rapport geschreven. Hierin zijn de contouren van de regionale adaptatiestrategieën beschreven en is aangegeven hoe de (verwachte) resultaten van de eerste, tweede en derde tranche hieraan bijdragen en doorwerken naar de praktijk. De midterm rapporten van de hotspots zijn te vinden via de website:

<http://knowledgeforclimate.climateresearchnetherlands.nl/midtermassessment2012>

Tijdens de Midterm bijeenkomst op 4 oktober 2012 zijn in gecombineerde hotspot sessies de midterm rapporten gepresenteerd en bediscussieerd met de reviewers en het hierbij aanwezige publiek. Per sessie waren twee maatschappelijke en twee wetenschappelijke reviewers betrokken. De ontwikkelingen in de hotspots worden in de volgende paragrafen geclusterd weergegeven, volgens de indeling van de hotspot sessie tijdens de Midterm Assessment.

Het bestuur van KvK heeft de resultaten van de Midterm Assessment besproken met ieder van de hotspotcoördinatoren, mede in het licht van de twee speerpunten van het programma voor de laatste twee jaar van het onderzoeksprogramma: waardecreatie en de afronding van het programma. De eindproducten van de hotspots zullen een belangrijke basis vormen voor waardecreatie. KvK heeft op basis van de huidige stand van zaken drie mogelijke bijdragen aan regionale adaptatiestrategieën geïdentificeerd als mogelijk eindproduct van de hotspots:

1. de ondersteuning van regionale beleidsmakers bij het ontwikkelen van een regionale adaptatiestrategie (RAS);
2. de ondersteuning van het Deltaprogramma bij de ontwikkeling van de regionale adaptatiestrategieën binnen de Deltadeelprogramma's;
3. de ontwikkeling van een visie vanuit wetenschappelijk onderzoek op de belangrijkste vragen m.b.t. een regionale adaptatiestrategie (RAS).

In overleg met ieder van de hotspots en indien van toepassing met het desbetreffende Deltadeelprogramma, wordt het pad voor het komende jaar uitgestippeld om aan het begin van 2014 het eindproduct gereed te kunnen hebben.

4.1 De urbane hotspots

De twee urbane hotspots in KvK, *Regio Rotterdam* en *Haaglanden*, deelden samen een sessie tijdens de Midterm Assessment. De reviewers gaven een positief oordeel over het proces tot de ontwikkeling naar de regionale adaptatiestrategieën. Bij de hotspot Haaglanden is de Stadsregio Haaglanden hiervoor bestuurlijk verantwoordelijk. De betrokken gemeenten, de waterschappen en de provincie zijn betrokken in dit proces. Belangrijke voorwaarde voor de regionale adaptatiestrategie is dat deze aansluit bij het Regionaal Structuurplan Haaglanden 2020.

De Hotspot Regio Rotterdam is het verst gevorderd met de ontwikkeling van de adaptatiestrategie en de bestuurlijke verankering ervan. Deze strategie zal gevormd worden op basis van drie parallelle trajecten. De belangrijkste basis wordt gevormd door de Rotterdamse Adaptatiestrategie die in opdracht van het gemeentebestuur Rotterdam primair wordt geschreven vanuit het perspectief van de gemeente Rotterdam. Tegelijkertijd laat de stadsregio Rotterdam een regionale klimaatagenda ontwikkelen. Als derde bouwsteen wordt een maatschappelijke kosten-baten analyse (MKBA) uitgevoerd met als doel economische rationaliteit aan te brengen in het brede pallet aan mogelijke adaptatiemaatregelen.

18 |

Belangrijk aandachtspunt vanuit de Midterm Assessment voor beide hotspots is de aansluiting van de hotspot op de tweede tranche en de implementatie van onderzoeksresultaten in de regionale adaptatiestrategieën. Om de tweede tranche kennis goed te laten landen in de adaptatiestrategieën van de hotspots wordt in 2013 voor beide hotspots een kennismontage uitgevoerd die de onderzoeksresultaten in samenhang beschrijft en vertaalt naar beleidsrelevante informatie. Mogelijk worden de regionale adaptatiestrategieën in een later stadium opgeschaald naar de metropoolregio.

4.2 De rurale hotspots

De twee rurale hotspots in het KvK programma, *Droge Rurale gebieden* en *On-diepe wateren en Veenweidegebieden*, zijn goed op weg met het ontwikkelen van regionale adaptatiestrategieën zo bleek ook tijdens de Midterm Assessment. In beide hotspots wordt goed samengewerkt met de stakeholders. Een moeilijkheid hierbij is dat beide hotspots een grote geografische spreiding kennen, verdeeld over meerdere provincies en waterschappen. Dit maakt het lastig om partijen bij elkaar te krijgen en een goede verbinding te leggen tussen de wetenschap en de beleidspraktijk.

De hotspot Droge Rurale gebieden werkt nauw samen met twee regionale projecten Deltaplan Hoge Zandgronden (DHZ) en Zoetwatervoorziening Oost Nederland (ZON). Deze projecten gaan over de zoetwatervoorziening van de hoge zandgronden, met name gericht op de landbouw en zijn gerelateerd aan het Deltaprogramma deelprogramma Zoetwatervoorziening. Beide projecten tezamen

dekken de hoge zandgronden door betrokkenheid van partijen (zoals provincies, waterschappen, LTO, NGO's) in de provincies Limburg, Noord-Brabant, Gelderland, Overijssel en Drenthe. De hotspot richt zich naast de landbouw ook op andere watervragende functies, de ruimtelijke inrichting en op governance aspecten. Samen met de hotspot organiseert KvK in 2013 een workshop over megatrends op de lange termijn voor wat betreft sociaaleconomische ontwikkelingen en ruimtegebruik. Deze workshop zal een belangrijk kader vormen voor de regionale adaptatiestrategie voor de hotspot. De uitkomsten zullen ook voor de andere hotspots relevant zijn.

De hotspot Ondiepe wateren en Veenweidegebieden ontwikkelt een praktijkboek voor regionale adaptatiestrategieën op basis van kennis en ervaringen vanuit KvK en andere programma's en regionale projecten. Ten behoeve hiervan vinden gesprekken plaats met belanghebbenden uit verschillende regio's en met bestuurders. In het praktijkboek wordt uitgewerkt wat de effectiviteit is van (combinaties van) adaptatiemaatregelen. Daarnaast worden in het praktijkboek aanbevelingen gedaan voor de toepassing van adaptatiemaatregelen in gebieden die niet tot de casestudy gebieden behoren. Het praktijkboek krijgt een digitale en interactieve vorm en wordt ontsloten via een website. Het eerste idee hiervoor is gepresenteerd tijdens het Veenweidesymposium (29 november 2012, Amersfoort). In de loop van 2013 wordt het praktijkboek gepresenteerd aan de stakeholders en de bestuurders.

4.3 De delta hotspots

De hotspots in de vorige twee paragrafen bieden met hun eindproduct ondersteuning aan bestuurders en beleidsmakers bij de ontwikkeling van adaptatiestrategieën. De 'delta hotspots', *Grote Rivieren*, *Zuidwestelijke Delta* en *Waddenzee*, zullen een andersoortig eindresultaat leveren. In overleg met de gelijknamige deelprogramma's van het Deltaprogramma wordt bezien op welke wijze de hotspots kunnen bijdragen aan het Deltaprogramma (bijdrage type 2 en/of 3, pag. 18). Tijdens de Midterm sessie met de delta hotspots kwam de afstemming met de gelijknamige Deltadeelprogramma's naar boven als een belangrijk discussiepunt. Op welke wijze draagt KvK bij aan de adaptatiestrategieën die in het Deltaprogramma worden ontwikkeld en tot welke eindproducten komen de hotspots? Tijdens de voortgangsgesprekken met de hotspots is hier expliciet over gesproken.

Voor de Waddenzee gaat KvK een wetenschappelijke visie ontwikkelen door de verkenning van een lange termijn adaptatiestrategie voor het gebied op basis van zandsuppleties. KvK wil hiermee het Deltadeelprogramma Waddenzee een handreiking bieden. Deze visie wordt in de loop van 2013 ontwikkeld en zal aangeboden worden aan regionale en nationale bestuurders.

Het onderzoek binnen KvK dat gericht is op de Zuidwestelijke Delta is in toenemende mate verbonden met beleidsprocessen in het Deltadeelprogramma

Zuidwestelijke Delta. KvK gaat een lange termijnvisie op klimaatadaptatie ontwikkelen in samenwerking met het Deltadeelprogramma. Deze visie levert het deelprogramma een denkkader en toetssteen op aan de hand waarvan de strategische beleidskeuzen kunnen worden aangescherpt.

De hotspot Grote Rivieren gaat bijdragen aan het gelijknamige Deltadeelprogramma door het uitvoeren van een kennismontage. Op deze wijze wordt de relevante kennis bijeengebracht ten behoeve van een goede kennisdoorwerking naar diverse regioprocessen binnen het Deltadeelprogramma. De kennismontage geeft tevens een goed beeld van de wijze waarop onderzoeksresultaten vanuit KvK bijdragen aan strategievorming door het Deltadeelprogramma. Mogelijk wordt in een later stadium de kennismontage aangevuld met een lange termijn visie op klimaatadaptatie voor het rivierengebied.

4.4 Hotspot Mainport Schiphol

Tijdens de Midterm Assessment werd diep ingegaan op de inhoud van het wetenschappelijk onderzoek dat plaatsvindt in het kader van deze hotspot. Belangrijk aandachtspunt is oog te houden voor de praktische toepassing van de wetenschappelijke kennis voor Schiphol en de relevantie voor andere luchthavens. Het feit dat het onderzoek gericht is op de operatie van de luchthaven en dat er een aanzienlijke kans bestaat op daadwerkelijke toepassing werd hierbij gezien als positief. De voorzitter van de sessie (gedeputeerde van de provincie Noord-Holland) benadrukte het belang van de regionale context, met name op het vlak van ruimtelijke inrichting en water management.

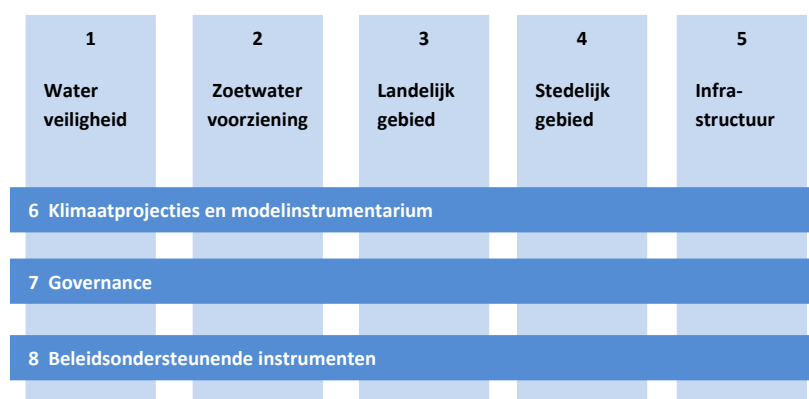
Aangezien de betrokkenheid van regionale partijen essentieel is bij de ontwikkeling van regionale adaptatiestrategieën, is het op het moment niet mogelijk voor de hotspot Mainport Schiphol om een regionale adaptatiestrategie te ontwikkelen. Mogelijk wordt in 2013 een visie ontwikkeld op klimaatbestendigheid van de Mainport Schiphol.

5 Thematische verdieping

De tweede tranche (2010-2014) bestaat uit acht thematische onderzoeksprogramma's (zie Figuur 2). Ruim 50 AIO's en 25 postdocs (en hun hoogleraren/begeleiders) zijn actief in deze tweede tranche. Naast Nederlandse kennisinstellingen worden bij ieder van de acht consortia ook buitenlandse kennisinstellingen ingeschakeld (zie Bijlage III).

De consortia waren in 2012 halverwege de looptijd van hun onderzoek. Voor KvK was dit de aanleiding voor het organiseren van de Midterm Assessment (zie hoofdstuk 2).

Figuur 2: de acht thema's in de 2^e tranche. De cross-cutting thema's (6-8) staan dwars op de inhoudelijke thema's (1-5) en verbinden – elk vanuit een specifiek perspectief – de meer inhoudelijke klimaatvraagstukken

Tijdens de voortgangsgesprekken aan het eind van 2012 is met ieder van de acht consortia besproken wat de midterm heeft opgeleverd aan inzichten en aandachtspunten, zowel specifiek voor het consortium als op programmaniveau. Algemene aandachtspunten voor de tweede tranche vanuit de Midterm Assessment zijn de vertaling van de wetenschappelijke resultaten naar de (beleids)praktijk en de bewaking van de samenhang in het onderzoek.

De twee speerpunten van het KvK programma voor 2013 en 2014 – waardecreatie en de afronding van het programma – en de betekenis daarvan voor de tweede tranche zijn ook aan bod gekomen tijdens deze voortgangsgesprekken. Dit wordt in de volgende paragraaf op hoofdlijnen beschreven. De beschreven activiteiten zijn aan het eind van 2012 ingezet en zullen in 2013 voortgezet worden.

De consortia zijn in 2012, naast de Midterm Assessment, druk bezig geweest met het uitvoeren van het onderzoek en het delen van kennis. In paragraaf 5.2 worden enkele mooie activiteiten en resultaten van de consortia naar voren gehaald. Meer specifieke informatie over de acht consortia, de projectactiviteiten en de publicaties die zij reeds hebben opgeleverd zijn te vinden via de website van KvK.

5.1 Activiteiten omtrent twee speerpunten KvK

Wat betreft het speerpunt waardecreatie is met ieder van de consortia besproken op welke specifieke terreinen zij onderscheidend zijn. In dit kader is aan de consortia twee vragen gesteld:

1) 'Waar maken de consortia het verschil?' KvK stelt extra financiële middelen ter beschikking voor de uitwerking en totstandkoming van deze ideeën. Het gaat hierbij om ideeën/concepten waarmee barrières beslecht worden t.b.v. van marktontwikkeling en toepassing in beleid, bijvoorbeeld door *awareness creation* (bijdragen aan bewustwording), *standaardisatie* (bewerkstelligen van eenheid in benaming, methoden, taal, etc.) of door een *paradigma shift* (teweegbrengen van een verandering van de politieke en/of kennisagenda). Hiermee geeft KvK een extra impuls aan de consortia om maatschappelijke meerwaarde te geven aan hun onderzoek. Deze meerwaarde zal met name liggen in de stimulering van de toepassing van ontwikkelde kennis, en daarmee ook het creëren van business. Aan het eind van 2012 hebben de consortia projectideeën ingediend. Het bestuur van KvK heeft gevraagd om een verdere uitwerking van een aantal van deze ideeën. Aan het begin van 2013 bespreekt het bestuur de projectideeën met ieder van de indieners t.b.v. de verdere uitwerking.

22 |

2) Welke kennisdoorbraken levert het consortium op? Er zijn inmiddels verschillende voorbeelden aan te wijzen waar innovatieve concepten zijn ontwikkeld en toegepast op basis van KvK 'kennisdoorbraken'. Dergelijke doorbraken kunnen helpen om klimaatadaptatie bij meer partijen op de agenda te krijgen en om zo daadwerkelijk tot klimaatbestendige investeringen te komen. Elk consortium wordt gevraagd om kennisdoorbraken te identificeren en aan te geven hoe deze de praktijk kunnen beïnvloeden of al hebben beïnvloed (zie ook hoofdstuk 3).

Met het oog op het tweede speerpunt, de afronding van het programma, wordt samen met de consortia nagedacht over de vorm en inhoud van de wetenschappelijke en maatschappelijke eindproducten van de consortia. Het wetenschappelijk eindproduct zal bestaan uit een special issue in een peer-reviewed wetenschappelijk tijdschrift. Het maatschappelijke eindproduct wordt het 'visitekaartje' van het consortium. Hierin wordt op hoofdlijnen weergegeven welke praktijkgerichte resultaten het onderzoek heeft opgeleverd aan de hand van cases en met verwijzingen naar de onderliggende publicaties. Mogelijk hebben co-financierende partijen nadere eisen gesteld wat betreft een voor hen relevant eindproduct.

5.2 Enkele activiteiten en resultaten van de consortia

Consortia zijn betrokken bij het *maatschappelijke debat* zowel op regionaal als op nationaal niveau, bijvoorbeeld door betrokkenheid van de onderzoekers bij het nationale Deltaprogramma, waterschappen en STOWA, of door goede afstemming met regionale en nationale overheidspartijen.

Zo dragen de consortia Waterveiligheid (Thema 1), Zoetwater (Thema 2) en Climate Proof Cities (CPC, Thema 4) bij aan een aantal van de deelprogramma's van het Deltaprogramma (hoofdstuk 8) en aan het kennisprogramma *Deltaproof* van STOWA.

Deltaproof brengt de kennisvragen van waterschappen over waterveiligheid en zoetwater beschikbaarheid in beeld en zoekt samen met hen naar praktische antwoorden op die vragen. Onderzoekers dragen hieraan bij door het schrijven van factsheets ('Deltafacts') voor de praktijk.

In 2012 heeft het consortium Zoetwater samen met STOWA en het Platform zoet-zout van RWS Waterdienst een *tweedaags symposium* georganiseerd op Texel over verzilting en waterbeheer (31 mei en 1 juni 2012). Deze bijeenkomst, waaraan zowel vanuit de wetenschap, het beleid en de praktijk een bijdrage werd geleverd, bleek een groot succes.

Aan het eind van 2012 heeft het consortium CPC veel tijd besteed aan de voorbereidingen van de *praktijkconferentie 'Klimaatbestendige Stad'* die in samenwerking met het Deltadeelprogramma Nieuwbouw en Herstructurering en STOWA georganiseerd wordt (Amersfoort, 24 januari 2013).

Op 10 oktober 2012 heeft het consortium Infrastructuur en Netwerken (Thema 5) een workshop georganiseerd waarin het transportnetwerk centraal stond. De workshop was hoofdzakelijk bedoeld om het onderdeel 'bereikbaarheid' van de Rotterdamse Adaptatiestrategie (RAS) van input te voorzien.

Het consortium Landelijk gebied (Thema 3) werkt intensief samen met lokale stakeholders. Via *stakeholderbijeenkomsten* worden tussenresultaten van de diverse deelonderzoeken gepresenteerd en wordt om input gevraagd. In 2012 hebben twee workshops plaatsgevonden met de actoren die actief zijn binnen het gebiedsproces de Baakse Beek (mei en december 2012) en een met een aantal boeren in het gebied (december 2012).

Op *Wetenschappelijk vlak* is hard aan de weg getimmerd door de consortia. Een aantal wetenschappelijke mijlpalen worden hier kort genoemd.

Het consortium Waterveiligheid participeerde in de organisatie van de *FLOOD-risk management conferentie* (Floodrisk 2012, 20-22 november 2012, Rotterdam).

Samen met de andere consortia van Kennis voor Klimaat heeft Thema 6: Klimaatprojecties, de *Autumn school*: "Dealing with uncertainties in research for climate adaptation" georganiseerd (8-10 oktober 2013). De Autumn School was bedoeld voor (KvK) onderzoekers in klimaatverandering, AIO's, junior and senior onderzoekers. De cursus is via SENSE aangeboden. In de cursus

stond het omgaan en communiceren over onzekerheden – in klimaat, socio-economische scenario's, impactmodellen en beleid – centraal.

Op 3 oktober 2013 organiseerde het consortium Beleidsondersteunende Instrumenten (Thema 8) een *internationale workshop* in samenwerking met JPI Climate. Experts uit Nederland en andere Europese landen kwamen samen om met elkaar te discussiëren over een aantal tools en methoden ter ondersteuning van beleidsprocessen op het gebied van klimaatadaptatie.

Het Governance consortium (Thema 7) organiseerde de *internationale conferentie* "Governance of Adaptation" in Amsterdam (22-23 maart 2013). Vanwege de grote belangstelling is het maximaal aantal deelnemers verdubbeld. Ruim 100 wetenschappers uit Europa, Canada, de VS, Australië, India, Indonesië en diverse andere landen waren uiteindelijk aanwezig.

6 Internationale arena's

Dit hoofdstuk gaat over de internationale projectactiviteiten en samenwerkingsverbanden die in het kader van KvK in 2012 hebben plaatsgevonden.

6.1 Delta Alliance

Delta Alliance (DA) is een netwerk dat zich richt op het verbeteren van de veerkracht van delta's in de wereld door middel van gezamenlijke kennisontwikkeling en kennisdeling. Delta Alliance bestaat inmiddels uit tien zogenaamde Wings. Iedere Wing bestaat uit een netwerk van partijen (publiek, privaat, kennis). Delta Alliance activiteiten zijn geconcentreerd in deze Wings.

Ter besteding en voor de verdere ontwikkeling van de organisatie is in juni 2011 de Stichting Delta Alliance International opgericht. Daarmee is de Delta Alliance een zelfstandige organisatie geworden.

In 2012 is de strategie voor de derde fase verder uitgewerkt in overleg met het bestuur van KvK. Deze fase bestaat uit drie componenten. De eerste is een onderzoekscomponent waarbinnen wordt gewerkt aan een raamwerk voor de ontwikkeling van een deltaplan voor klimaatadaptatie. Dit gebeurt op basis van ervaringen in Nederland met adaptief delta management in het Nationale Delta-programma. Verder vinden in drie delta's zogenaamde 'Knowledge for Impact' activiteiten plaats (Bangladesh, Mozambique, and Californië) ieder gericht op een andere problematiek. Deze drie deelprojecten dragen bij aan de huidige adaptatieprocessen en -beleid door het beschikbaar maken van kennis en door het identificeren van kennishiaten en het ontwikkelen van spin-off projecten.

In de tweede component wordt actief samenwerking gezocht met andere programma's en organisaties zoals NWO, Topsector Water en het Global Water Partnership.

De derde component betreft kennisuitwisseling en het verder ontwikkelen en versterken van het netwerk. Onderdeel hiervan is het actief zoeken van financieringsmogelijkheden, bijvoorbeeld voor de spin-off projecten van de Knowledge for Impact activiteiten.

Aan het einde van de derde fase van het project 'Launching the Delta Alliance' (december 2013) stopt de financiering vanuit KvK en moet de Delta Alliance zowel organisatorisch als financieel op eigen benen staan.

In de loop van 2013 wordt een review georganiseerd voor Delta Alliance.

6.2 Jakarta Climate Adaptation Tools (JCAT)

In 2011 is in het kader van de Delta Alliance een programma gestart waarin twee promotieonderzoeken naar instrumenten ten behoeve van klimaatbestendige ruimtelijke inrichting en watermanagement in Jakarta worden uitgevoerd (JCAT).

Twee Indonesische promovendi worden mede vanuit Nederland begeleid (door Prof. J. Aerts, VU-IVM en Prof. E. van Ierland, WUR). Een deel van de onderzoeksperiode zullen de Indonesische promovendi doorbrengen in Nederland en participeren in de consortia 'Klimaatbestendig management van overstromingsrisico's' (Thema1) en 'Beleidsondersteunende instrumenten' (Thema 8).

In 2012 zijn de beide AIO's voor een langere periode in Nederland geweest om hun projectvoorstel af te ronden en cursussen te volgen. Beiden zijn op dit moment bezig met veldwerk en met het schrijven van hun eerste paper.

De Nederlandse begeleiders zijn in het najaar van 2012 naar Indonesië gereisd voor besprekingen met het projectteam en om een bijdrage te leveren aan een sessie over risicomanagement.

6.3 Internationaal samenwerkende consortia

De acht onderzoeksconsortia in de tweede tranche (zie hoofdstuk 5) werken samen met internationale kennisinstellingen. Voor een deel vindt deze samenwerking plaats via individuele contacten tussen Nederlandse en buitenlandse onderzoekers. Diverse papers in internationaal verband geschreven zijn inmiddels gepubliceerd. In diverse consortia vindt uitwisseling van kennis plaats via tijdelijke aanstellingen van onderzoekers bij buitenlandse partners.

Voor een aantal van de consortia geldt dat zij een buitenlandse consortium partner hebben die volop meedraait in het onderzoek. Een goed voorbeeld hiervan is the University of Edinburgh, de buitenlandse partner in het consortium Landelijk gebied (Thema 3). Onderzoekers aan deze universiteit zijn verantwoordelijk voor het Agent Based Model (ABM) dat binnen dit consortium ontwikkeld en toegepast wordt. Bijlage III geeft een goed beeld van de internationale kennisinstellingen die betrokken zijn bij het tweede tranche onderzoek.

6.4 Samenwerking in Europees verband

Circle ERA-Net 2

CIRCLE-2 is een Europees netwerk van 34 instituten uit 23 landen dat zich inzet voor het financieren van onderzoek naar adaptatie aan klimaatverandering, het delen van kennis hierover en het promoten van duurzame samenwerking tussen nationale en regionale klimaatonderzoeksprogramma's. In 2012 heeft CIRCLE-2 een heel scala aan workshops georganiseerd. KvK heeft een belangrijke taak in het werkpakket 'SHARE' dat als voornaamste taak heeft om kennis te verspreiden en de samenwerking tussen onderzoekers te bevorderen.

In 2012 heeft KvK binnen CIRCLE-2 een boek geproduceerd over klimaatadaptatie in Europa. Hiervoor is van 2010-2012 een inventarisatiestudie gedaan naar uitgevoerde adaptatieprojecten in Europa. Uiteindelijk zijn 22 projecten in het boek opgenomen. Het 'Adaptation Inspiration Book' laat op overtuigende en visuele wijze zien hoe in Europa omgegaan wordt met klimaatverandering. De European Environment Agency steunt het initiatief. Met het boek, dat wordt gedrukt in een oplage van 1.500 en verspreid onder alle CIRCLE-2-partnerlanden en mi-

nisteries, hoopt CIRCLE-2 beleidsmakers en onderzoekers te inspireren en aan te zetten tot actie in hun eigen land of regio. Tijdens de ECCA Climate Adaptation Conference in Hamburg in maart 2013 worden exemplaren onder alle deelnemers verspreid.

Joint Programming Initiative Climate

Nederland is één van de zes Europese landen die het initiatief hebben genomen om te komen tot een "Joint Programming Initiative" (JPI) op het gebied van klimaatonderzoek (JPI Climate). Dit programma richt zich op efficiënter, kwalitatief beter en beleidsrelevant, vraaggestuurd klimaatonderzoek in transnationaal verband. KvK heeft in 2012 de Nederlandse inbreng in JPI Climate gecoördineerd en financieel ondersteund. Nederland is vertegenwoordigd in de Governing Board en doet actief mee in de vier werkgroepen (Climate Predictions; Climate Services; Societal Transformations; Decision Support Tools). Vertegenwoordigers van de WUR, VU, UU, TNO, KNMI en PBL zijn bij de programmeringsactiviteiten betrokken. Het jaar 2012 heeft vooral in het teken gestaan van de implementatie van de strategische onderzoeksagenda in de vorm van een aantal 'fast track activiteiten' en de voorbereiding van een joint call. Inmiddels is er enige financiële ondersteuning van de EU gerealiseerd voor de organisatie.

Climate KIC

27 |

Eind 2009 heeft het European Institute of Innovation & Technology (EIT) goedkeuring verleend aan drie Knowledge and Innovation Communities (KIC's), waarvan een op het gebied van klimaat (*Climate KIC*). Van de kennisinstellingen die het initiatief hebben genomen tot de ontwikkeling van het KvK programma nemen er vier (Deltares, TNO, UU, WUR) deel in het programma Climate KIC samen met kennisinstellingen, bedrijven en publieke instellingen uit Frankrijk, Engeland, Duitsland en Zwitserland. Dit programma is gericht op kennisvalorisatie rondom mitigatie en adaptatie. In 2011 is een van de bestuursleden van KvK, ir. C.L. van Deelen, benoemd tot voorzitter van de Nederlandse co-locatie van Climate KIC.

In 2012 zijn de voorbereidingen gestart voor het organiseren van een 'Climate Adaptation Business Competition' een samenwerking tussen KvK en Climate KIC om een extra impuls geven aan innovatieve bedrijvigheid op het gebied van klimaatadaptatie. De competitie is gericht op het formuleren van nieuwe business ideeën op het gebied van klimaatadaptatie, naar het concept van 'ideation': het proces van innovatief idee, naar productontwikkeling, naar bedrijvigheid. Als eerste stap hierin wordt een match-making event georganiseerd, op 21 mei 2013.

KLIMZUG

In Duitsland is in 2008 het onderzoeksprogramma KLIMZUG gestart. Dit onderzoeksprogramma heeft een nagenoeg gelijke looptijd als KvK en heeft een soortgelijk doel als KvK: klimaatadaptatie met een focus op de regionale schaal. In maart 2013 vindt de eerste Europese Climate Change Adaptation (ECCA) conferentie plaats in Hamburg. KvK heeft samen met KLIMZUG een rol in de organisatie van deze conferentie.

7 Kenniscommunicatie

Kennisdoorwerking is een belangrijk aspect van het KvK programma. De Kennis-transfer (KT) van KvK bevordert de doorstroom van wetenschappelijke kennis naar de praktijk en van praktijkkennis in de richting van de wetenschap. Dat gebeurt door het organiseren van nationale en internationale bijeenkomsten, het voorbereiden van cursussen en door ondersteuning van de hotspots en consortia bij kennisdoorwerking. Daarnaast ontwikkelt de KT folders, brochures en digitale nieuwsbrieven (zie Bijlage VI). Een aantal belangrijke resultaten die behaald zijn in 2012 wordt hieronder beschreven. Een overzicht van alle KT-activiteiten die in 2012 hebben plaatsgevonden, is opgenomen in Bijlage V.

7.1 Midterm Assessment: A preview of end results

Op 4 oktober 2012 is met groot succes de Midterm Assessment georganiseerd (zie ook hoofdstuk 2). De consortia en hotspots werden tegen het licht gehouden en een doorkijk werd gegeven naar de eindresultaten. De ruim 55 maatschappelijke en wetenschappelijke reviewers van de midterm rapporten participeerden als panelleden tijdens de sessies. De bijna 300 deelnemers, waaronder een aantal buitenlandse wetenschappers en veel stakeholders uit de praktijk, gaven waardevolle suggesties hoe de inspanningen van KvK tot nog meer resultaat kunnen leiden. Voor de promovendi was aan het einde van de dag een PhD diner georganiseerd.

7.2 Bedenk, Ontwikkel en Gebruik

De KT heeft bij een twintigtal kansrijke eerste tranche projecten in kaart gebracht waar de kennis nu al in de praktijk wordt gebracht. Het boek 'Bedenk, Ontwikkel en Gebruik' bevat artikelen over een aantal van de hotspot projecten met interviews met projectleiders, onderzoekers én eindgebruikers. De verhalen laten zien hoe de resultaten van onderzoeksprojecten direct in het veld zijn toegepast of leiden tot wijziging van beleid. Het blijkt dat opbrengsten en resultaten van Kennis voor Klimaat goed hun weg naar de praktijk vinden en het boek laat zien hoe onderzoekers en mensen uit de praktijk samenwerken om Nederland klimaatbestendig te maken. De afzonderlijke hoofdstukken worden in 2013 als factsheets op de website geplaatst voor verspreiding onder een breder publiek.

7.3 Perspectiefdebatten

In het najaar van 2012 zijn twee perspectiefdebatten gehouden. Dit zijn debatten waar klimaatverandering wordt beschouwd vanuit verschillend perspectief. In het filosofiedebat gaven Ad Verbrugge en Arthur Petersen hun visie op klimaatverandering in een veranderende wereld, verluchtigd door columnist Désanne van Brederode. Het historiedebat bracht Bruce Campbell uit Engeland samen met Christoff Rohr uit Zwitserland. Campbell had een zeer interessant verhaal over de invloed van klimaatverandering op de pest in de Middeleeuwen. Hoewel de belangstelling voor de debatten redelijk was en de inhoud van de debatten goed, is besloten de debatten niet voor te zetten omdat de voorbereidingen te veel tijd kosten.

7.4 Bereik Kennis voor Klimaat

29 |

De website van KvK wordt regelmatig bijgewerkt met nieuws uit projecten en het programma en nieuwsberichten over het klimaat en klimaatonderzoek uit de hele wereld. Maandelijks worden tientallen evenementen op de website aangeboden. Diverse project-, thema- en hotspotpagina's zijn in 1012 uitgebreid met resultaten uit het onderzoek. Aankondigingen over nieuw uitgebrachte publicaties werden veelal gecombineerd met mededelingen via LinkedIn en Twitter en soms via de Facebook pagina van ClimateNL.

Sinds 2011 zet de KT sociale media in om meer mensen (inter)nationaal te bereiken. In 2012 zijn grote vorderingen gemaakt in het binden van de doelgroepen (beleidsmensen, professionals, onderzoekers en burgers) aan ClimateNL, de merknaam onder welke KvK via de sociale media opereert. Eind 2012 waren er bijna 2.000 volgers op Twitter en bijna 700 leden op de LinkedIngroep (Tabel 2). Via Twitter werden door het herplaatsen van ClimateNL berichten door derden in 2012 tienduizenden mensen bereikt met berichten over klimaat in de stad, financiële aspecten van klimaatverandering en resultaten van conferenties.

Tabel 2: bereik via social media kanalen

Website		Sociale media			Nieuwsbrief
Bezoekers	Publicatie downloads	Discussie LinkedIn	Twitter volgers	Bereik via (top) retweets	Ontvangers per keer (4x/jaar)
47.000	317.000	+600	2.000	141.540	3.000

8 Samenwerking met andere initiatieven

8.1 Analyse van transdisciplinaire programma's

Het Rathenau Instituut is in 2010 gestart met de uitvoering van het project "Comparative Monitoring of Knowledge for Climate". Dit project (SSA01) vindt gedurende de looptijd van KvK plaats. Het Rathenau Instituut analyseert in zijn onderzoek hoe KvK en andere transdisciplinaire onderzoeksprogramma's op het gebied van klimaatadaptatie functioneren. Het instituut onderzoekt of de aanpak en organisatie van KvK voor dit soort vraagstukken effectief is. Tevens wordt gekeken welke factoren bijdragen aan succesvolle transdisciplinaire kennisontwikkeling.

Het onderzoek levert zowel specifieke inzichten op over KvK, als algemene inzichten ten behoeve van de aansturing en inbedding van toekomstige transdisciplinaire programma's en de governance van transdisciplinair onderzoek.

Het SSA01 project is in 2012 meegenomen in de Midterm Assessment van het programma. De midterm sessie was een gecombineerde sessie met het INSPIRATOR project uit de NWO/KvK programma wat zich ook richt op transdisciplinair onderzoek (zie paragraaf 8.4). Belangrijke aandachtspunten voor het Rathenau Instituut in de komende jaren zijn het bewaken van de samenhang tussen de verschillende onderzoeksactiviteiten, de publicatie van wetenschappelijke resultaten en het zichtbaar maken van maatschappelijke resultaten.

In 2012 is gewerkt aan een Rathenau publicatie over gezamenlijke kennisproductie voor grote, complexe maatschappelijke vraagstukken. In dit rapport wordt een aantal cases beschreven, waaronder die van kennis cocreatie in klimaatonderzoek. Dit rapport wordt in 2013 uitgebracht.

8.2 Deltaprogramma

Op nationaal niveau werkt KvK vooral samen met het Deltaprogramma om het doel, klimaatbestendig ruimtebeheer en investeringen, te bereiken. Er bestaan nauwe banden met de verschillende Deltadeelprogramma's, vooral via de KvK onderzoekers en veel van de toeleverende instituten aan het Deltaprogramma worden mede door KvK gefinancierd. Door de doorgaans langjarige en intensieve relatie tussen het programma en deze instituten – op het gebied van inhoud, financiën en persoonlijke relaties – is er sprake van een hoge mate van natuurlijke kennisdoorwerking. Het gevolg van deze natuurlijke doorwerking is dat de KvK bijdrage aan het Deltaprogramma voor een groot deel 'onzichtbaar' is.

Tijdens de KvK Midterm Assessment werd bevestigd dat KvK een belangrijke kennisleverancier is voor het Deltaprogramma. Tegelijkertijd werd geconstateerd dat de relaties explicieter en duidelijker zichtbaar gemaakt kunnen worden zodat er meer synergie ontstaat tussen het onderzoeksprogramma KvK en het be-

leidsprogramma Deltaprogramma. Op sturing- en financieringsniveau valt nog meer synergie te bereiken.

Het Deltaprogramma en KvK hebben hiertoe een Task Force in het leven geroepen om de relatie tussen het Deltaprogramma en KvK in kaart brengen en te optimaliseren en om een doorkijk te geven in resterende kennisleemten na afloop van KvK en de voorbereidende fase van het Deltaprogramma in 2014. Het is van belang de verbinding tussen beide programma's verder te optimaliseren en ervoor te zorgen dat het Deltaprogramma goed op de hoogte is en blijft van de kennisontwikkeling die binnen KvK plaatsvindt.

Daarnaast is in 2012 gestart met de organisatie van het Deltaprogramma kennisconferentie. Op 23 april 2013 vindt de kennisconferentie Deltaprogramma 2013 plaats aan de Wageningen UR. Deze wordt in samenwerking tussen KvK en de Staf Deltacommissaris georganiseerd. Door de gezamenlijke organisatie wordt de kennisbijdrage van KvK aan het Deltaprogramma duidelijker zichtbaar. Eind 2012 is met het Deltaprogramma van gedachten gewisseld over een mogelijke rol van KvK bij de review van de voorkeursstrategieën die eind maart 2013 gereed zullen zijn. Het gaat hierbij om de traceerbaarheid van de informatie op grond waarvan de keuzes zijn gemaakt en om een review van de onderbouwing van die keuzes.

8.3 Platform Duurzame Gebiedsontwikkeling

Het *Platform Duurzame Gebiedsontwikkeling* (DGO) is een gezamenlijk initiatief van het ministerie van IenM, KvK en stichting Urgenda en is in september 2010 van start gegaan. De 25 leden van het platform zijn afkomstig uit diverse disciplines. Het platform bouwt voort op de vele Nederlandse praktijkervaringen waarbij gestreefd wordt naar duurzame gebiedsontwikkeling en heeft de ambitie om te komen tot een integrale visie en een aantal nieuwe concepten en handvatten waarmee partijen verder kunnen worden geholpen bij het realiseren van integrale duurzaamheidsambities.

In het eerste jaar van het platform DGO is de programmaorganisatie opgezet en verder uitgebouwd en is een belangrijke basis gelegd voor de beoogde visieontwikkeling en gebiedsondersteuning door het platform. Ten behoeve van de besluitvorming over de inzet van mensen en middelen is een kerngroep ingesteld waarin ook KvK is vertegenwoordigd. Een eerste selectie is gemaakt van gebieden die ondersteund gaan worden door het platform DGO. In 2012 zijn twee review workshops uitgevoerd rondom de gebiedsontwikkeling van het Erasmusveld in Den Haag en Greenport Venlo. De gevolgde werkwijze die veel voorbereiding heeft gekost voor workshops van ieder een dagdeel bleek niet tot voldoende resultaten te leiden. Daarom is in de loop van 2012 besloten een nieuwe aanpak toe te passen (Programmavoorstel 2012-2013). Deze behelst een meer langdurige ondersteuning van een aantal icoongebieden. Inmiddels zijn voor ondersteuning van de gebiedsontwikkeling van het Eiland van Dordrecht concrete afspraken gemaakt. Daarnaast worden gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van een aantal andere mogelijke icoongebieden.

8.4 NWO Duurzame Aarde

Uit de gezamenlijke call van *NWO Duurzame Aarde* en KvK (2009) zijn vijf projecten met elk twee postdocs voortgekomen; de projecten hebben een looptijd van twee jaar. Het betreft onderzoek naar aanpassing aan klimaatverandering en naar de relatie tussen landgebruik en klimaatverandering. Het programma heeft een omvang van 1,5 miljoen euro. De bijdrage van KvK hierin is 0,5 miljoen euro. Vanaf augustus 2010 zijn de postdoc projecten gestart. De financieel-administratieve verantwoordelijkheid voor deze projecten wordt gedragen door NWO. KvK draagt de verantwoordelijkheid voor alle activiteiten met betrekking tot publiciteit en communicatie.

De vijf projecten zijn:

1. Bridging the gap between stakeholders and climate modellers: demand-driven adaptation assessment for uncertain changes in weather extremes (*Planbureau voor de Leefomgeving*).
2. Connecting micro and macro: bringing case-studies and model-based approaches together in analysing patterns of vulnerability to global environmental change (*Wageningen Universiteit en Researchcentrum*).
3. Exploring adaptation pathways for sustainable river management into the uncertain future (*Universiteit Utrecht*).
4. IGLO: Integrating global and local assessment models; improving an integrated multi-scale modelling framework to assess the interrelationships between land use and climate change (*Vrije Universiteit Amsterdam*).
5. INSPIRATOR: INtegrated analysis of the Science-Policy Interface in Research projects on global change and sustainability: implications for AcTORs involved in the co-production of knowledge (*Universiteit Maastricht*).

De NWO/KvK projecten zijn meegenomen in de Midterm Assessment van KvK. Aan het eind van 2012 waren de meeste onderzoekers bezig met de afronding van hun project. Een aantal projecten is later gestart en heeft daardoor een iets langere looptijd. Voor de onderzoekers betrokken bij de NWO/KvK projecten was deze midterm daarom een uitgelezen kans om eindresultaten te delen en te bespreken met het publiek. Alle publicaties en andere producten die deze vijf projecten hebben opgeleverd, zullen worden ontsloten via de website van KvK.

9 Toezicht en advies

9.1 Raad van Toezicht

De Raad van Toezicht is in 2012 vier keer bijeen geweest. Tijdens de vergadering in juni 2012 heeft de Raad de Jaarrekening 2011 goedgekeurd evenals het Jaarverslag 2011. In december 2012 is het Jaarplan 2013 geaccordeerd. Andere belangrijke agendapunten waren onder meer de organisatie en uitkomsten van de Midterm Assessment op 4 oktober 2012, de ontwikkeling van de regionale adaptatiestrategieën en de samenwerking met het Deltaprogramma. Ook de speerpunten waardecreatie, waaronder de oprichting van stichtingen en de afronding van het programma zijn uitvoerig aan bod gekomen.

Iedere vergadering wordt een van de consortiumleiders of hotspotcoördinatoren uitgenodigd om een presentatie te geven, soms inclusief een rondleiding op locatie.

Mevrouw Dekker heeft de slotpresentatie gegeven tijdens de Midterm Assessment op 4 oktober 2012.

De 'audit committee', waarin vanuit de Raad van Toezicht de heren Cerfontaine en Zachariasse zitting hebben, kwam twee maal bijeen. De 'audit committee' fungeert als "voorportaal" voor de bespreking van financiële onderwerpen in het overleg van de Raad van Toezicht met de Raad van Bestuur. Aan de orde kwamen onder meer het financieel verslag 2011 en het jaarplan 2013.

Samenstelling Raad van Toezicht in 2012:

mevrouw S.M. Dekker, voorzitter, dr. G.W. Noomen, prof.dr.ir. L.C. Zachariasse, mevrouw M.M. Kool, prof.dr. G.J. Cerfontaine.

Met ingang van 1 januari 2013 zijn de leden van de Raad van Toezicht opnieuw benoemd tot uiterlijk 1 juli 2015.

9.2 BestuursAdviesRaad

In deze adviesraad zijn de twee betrokken ministeries (IenM en EZ) vertegenwoordigd op DG-niveau. Daarnaast zijn de bestuurders van de zes kennisinstellingen die als 'founding fathers' hebben opgetreden van KvK vertegenwoordigd. Ook is de Deltacommissaris lid van de BAR. De BAR heeft vooral een functie in het zorgdragen voor een goede afstemming tussen het beleid van de kennisinstellingen, het KvK-programma en de beleids- en onderzoeksagenda's van de ministeries. De BestuursAdviesRaad (BAR) heeft in 2012 éénmaal vergaderd. Belangrijk onderwerp was de samenwerking en de afstemming tussen het Deltaprogramma en KvK.

Samenstelling BestuursAdviesRaad in 2012:

drs. C.B.F. Kuijpers (voorzitter), ir. C.T. Slingerland, drs. R. Peters, dr. H. Baayen, Mw.ir. A.M. Burger, prof.dr. R. van Kempen, prof.dr. P. Rietveld, prof.dr.ir. P. Vellinga, prof.dr. P.P.J. Driessen, ir. D.Ph. Schmidt,

ir. C.L. van Deelen, drs.ing. R.J. Schoonman, prof.dr.ir. W. van Vierssen,
dr. H.W. Haak, drs. W. Kuijken.

9.3 Programmaraad

De Programmaraad heeft een belangrijke adviserende rol in de programmering van het onderzoeksprogramma, in de subsidieaanvragen en in de voorbereiding van de verschillende evaluaties van het programma. Voor de Programmaraad was in 2012 geen grote rol meer in de advisering over de programmering van het programma. De derde en laatste tranche is grotendeels in 2011 geprogrammeerd. Belangrijke bespreekpunten voor de Programmaraad in 2012 waren de creatie van maatschappelijk en economische waarde binnen KvK aan de hand van het waardecreatiemodel, de voorbereiding van de Midterm Assessment en de resultaten ervan.

De samenstelling van de Programmaraad is:

prof.dr.ir. P. Vellinga, ir. C.L. van Deelen, prof.dr. P.P.J. Driessen (Bestuur KvK);
drs.ing.R.J. Schoonman (KvK coördinator penvoerend ministerie IenM);
ir. R.H. van Waveren, drs. P. van den Brink, ir. C. Miedema,
drs. N. Landsman, drs. F.B.A. van Lamoen, drs. A. Molenaar,
prof.dr.J.T.A. Verhoeven, ir. P. Oortwijn, W. van Driel (vertegenwoordiging hotspots); prof.dr.M.J. Dijst, dr. R.F. van Oss, ir.C. Bremmer, dr. J.C.J. Kwadijk, prof.dr. F.G.H. Berkhout, prof. dr. A.A.M. Holtslag (vertegenwoordiging kennisinstellingen); ir. F. de Pater, prof.dr.W. van Vierssen (Kennistransfer).

9.4 Wetenschappelijke Advies Raad en Maatschappelijke Advies Raad

De adviesfunctie van Wetenschappelijke Advies Raad (WAR) en de Maatschappelijke Advies Raad (MAR) is aanvullend aan de toezichhoudende functie van de Raad van Toezicht. In 2011 heeft de eerste tweejaarlijkse monitoring van het KvK programma door een Wetenschappelijke en een Maatschappelijke Adviesraad plaatsgevonden.

In 2012 zijn de MAR en de WAR niet bijeengekomen. Wel zijn individuele leden van de MAR en de WAR uitgenodigd om als reviewer te participeren in de Midterm Assessment van KvK.

10 Financieel overzicht

De cijfers in dit hoofdstuk zijn ontleend aan het door PricewaterhouseCoopers (PwC) goedgekeurde Financieel Verslag 2012.

10.1 Projecten

De kern van het onderzoeksprogramma Kennis voor Klimaat wordt gevormd door de inhoudelijke projecten en de projecten in het kader van de uitwisseling en doorwerking van kennis en van valorisatie van kennis en waardecreatie (programmatisch Kennistransfer en Waardecreatie).

In het kader van het hoofdprogramma (derde beschikking) was ultimo 2012 aan 79 inhoudelijke projecten goedkeuring verleend. Het betreft 42 projecten die worden uitgevoerd in de eerste tranche van het KvK-programma, 8 projecten in het kader van de tweede tranche, 20 projecten in de derde tranche en 9 'Overige projecten'. De categorie overige projecten betreft vooral projecten in een internationaal kader (Delta Alliance, JPI Climate) en het project Midterm Assessment. Met de uitvoering van deze 79 projecten is in totaal een subsidiebedrag gemoeid van € 31,7 miljoen.

Naast de inhoudelijke projecten waren ultimo 2012 vijf projecten goedgekeurd in het kader van de uitwisseling en doorwerking van de kennis die binnen KvK ontwikkeld wordt en aan valorisatie en waardecreatie (projecten Kennistransfer en Waardecreatie). Hiermee is in totaal een subsidiebedrag gemoeid van € 1,5 miljoen.

60 % van de inhoudelijke projecten was ultimo 2012 afgerond

Ultimo 2012 waren 34 projecten in de eerste tranche, 3 projecten in de derde tranche, 7 overige projecten en 3 Kennistransferprojecten afgerond. Dit houdt in dat de projecten zowel inhoudelijk als financieel door de Raad van Bestuur zijn goedgekeurd. Aan de inhoudelijke rapportage lag in vrijwel alle gevallen een review door onafhankelijke deskundigen ten grondslag. Voor het kunnen verlenen van een akkoord van de financiële rapportage wordt een goedkeurende controleverklaring vereist². Tevens waren ultimo 2012 nog 3 projecten in afronding wat betekent dat deze projecten inhoudelijk en financieel nog niet zijn goedgekeurd door de RvB. Dit vindt de eerste maanden van 2013 plaats. Een samenvattend overzicht van goedgekeurde en afgeronde projecten is weergegeven in Tabel 3.

² voor toegekende subsidiebedragen < € 10.000,- is geen controleverklaring vereist, slechts een verklaring van de projectpartij incl. een financiële rapportage.

Tabel 3: Overzicht van goedgekeurde en afgeronde projecten t/m 31 december 2012

Overzicht Projecten	Goedgekeurd		Afgerond	
	Aantal	Toegekend subsidie bedrag	Aantal	Vastgesteld subsidie bedrag
EERSTE TRANCHE				
2009 t/m 2011	42	€ 7.857.914	28	€ 4.315.659
2012	0	€ -	6	€ 1.262.300
<i>projecten in afronding</i>	0	€ -	3	€ 579.256
totaal 1e tranche:	42	€ 7.857.914	37	€ 6.157.215
TWEEDE TRANCHE				
2009 t/m 2011	8	€ 20.150.000	0	€ -
2012	0	€ -	0	€ -
totaal 2e tranche:	8	€ 20.150.000	0	€ -
DERDE TRANCHE				
2009 t/m 2011	2	€ 250.563	0	€ -
2012	18	€ 1.834.428	3	€ 114.333
totaal 3e tranche:	20	€ 2.084.991	3	€ 114.333
TOTAAL tranches:	70	€ 30.092.905	40	€ 6.271.548
OVERIGE PROJECTEN				
2009 t/m 2011	7	€ 1.381.702	3	€ 987.821
2012	2	€ 272.000	4	€ 254.830
totaal Overige proj.:	9	€ 1.653.702	7	€ 1.242.651
KENNIS TRANSFER/ WAARDECREATIE				
2009 t/m 2011	3	€ 1.434.674	2	€ 657.481
2012	2	€ 100.000	1	€ 610.635
totaal KennisTransfer/ /WaardeCreatie	5	€ 1.534.674	3	€ 1.268.116
TOTAAL:	84	€ 33.281.281	50	€ 8.782.315

10.2 Risico's

Alle projecten waaraan door KvK een subsidie wordt toegekend, worden 2 maal per jaar geëvalueerd op inhoudelijke voortgang, mede in relatie tot de financiële besteding in het project. Als onderdeel van de evaluatie wordt aan projectpartijen gevraagd om een inhoudelijke en financiële rapportage. Op basis hiervan vinden voortgangsgesprekken plaats met de projectleiders van alle onderzoeksprojecten. Gezien de omvang van de projecten die worden uitgevoerd in de 2e tranche is bij de voortgangsgesprekken hiervan een lid van de RvB aanwezig, die de rol van voorzitter van het overleg vervult.

De projecten van de tweede tranche hebben een harde deadline voor hun afronding (31 december 2014). In 2012 waren de consortia die deze projecten in uitvoering hebben halverwege de looptijd van hun onderzoek. Om de kwaliteit van het onderzoek grondig te kunnen beoordelen heeft in 2012 een Midterm Assessment plaatsgevonden van deze acht onderzoeksprojecten, van een aantal andere projecten en van de hotspots. Elk van de projecten/hotspots heeft een midterm rapport opgeleverd met de stand van zaken in het onderzoek. Dit mid-

term rapport is gereviewed door 4 experts, waarvan 2 wetenschappers en 2 uit het maatschappelijk veld. De voortgang van het onderzoek, de resultaten van de review en de repliek van de consortia zijn besproken tijdens de Midterm Assessment bijeenkomst op 4 oktober in Amsterdam die werd bijgewoond door ca. 300 deelnemers. De Midterm Assessment heeft een goed overzicht opgeleverd van de stand van zaken van de onderzoekprojecten en de hotspots en heeft een doorkijk gegeven naar de te verwachten eindresultaten in 2014.

Geen risico's geconstateerd bij onderzoekprojecten

De langlopende onderzoeksprojecten in de tweede tranche zijn tevens beoordeeld op de financiële voortgang op basis van 'halverwege' accountantsverklaringen van alle deelnemende partijen in het onderzoek. Op basis van de resultaten van de Midterm Assessment en van de beoordeling van de financiële voortgang is de Raad van Bestuur van KvK van oordeel dat de 8 onderzoeksprojecten zowel inhoudelijk als qua voortgang goed op koers liggen en er geen sprake is van ernstige risico's die de afronding uiterlijk op 31 december 2014 in de weg staan. Op basis van de inhoudelijke en financiële rapportages en de voortgangsgesprekken van de overige projecten is de RvB van oordeel dat ook bij geen van deze projecten sprake is van bijzondere of ernstige risico's.

10.3 Subsidietoekenning en -realisatie

85% van het beschikbare subsidiebudget toegekend aan projecten

Zoals reeds in paragraaf 10.1 is aangegeven was ultimo 2012 voor een bedrag van € 33,3 miljoen aan subsidie toegekend aan onderzoeksprojecten en Kennistransfer projecten. Daarnaast was voor een bedrag van € 5,9 miljoen toegewezen aan de bekostiging van de overhead van het programma. Deze kosten bestaan uit personele kosten van de RvB en het Programmabureau, materiële- en advieskosten.

In totaal was op 31 december 2012 hiermee voor een bedrag van € 39,2 miljoen (2011: € 35,3 miljoen) aan subsidie toegekend, ofwel bijna 85% van het budget van € 46 miljoen dat beschikbaar is voor de uitvoering van het hoofdprogramma van KvK.

In 2012 is voor een bedrag van € 12,2 miljoen uitgekeerd aan subsidies, waarvan € 10,7 miljoen voor onderzoeksprojecten en € 0,4 miljoen voor Kennistransfer en Waardecreatie. Het resterend bedrag van € 1,1 miljoen werd uitgekeerd voor het bekostigen van de overhead.

Het bedrag dat in 2012 werd uitgekeerd aan onderzoek- en kennistransfer projecten is nagenoeg gelijk (+6%) aan hetgeen was opgenomen in de begroting voor 2012 en ligt € 3,7 miljoen (+49%) hoger dan het subsidiebedrag dat hiervoor in 2011 werd uitgekeerd. De belangrijkste oorzaken hiervoor zijn:

1. De uitvoering van projecten in de tweede tranche, die trager van start gingen dan oorspronkelijk gepland, is in 2012 op volle gang gekomen. In een aantal van de onderzoeksprojecten is een forse inhaalslag gemaakt.
2. Nagenoeg alle projecten van de 3e tranche zijn in 2012 in uitvoering genomen waardoor voor een bedrag van € 1,1 miljoen kon worden uitgekeerd aan subsidies, hetgeen € 0,9 miljoen meer is dan in 2011.
3. In 2012 is een minder terughoudend beleid gehanteerd ten aanzien van de verstrekking van subsidies aan de onderzoeksprojecten van de 2e tranche. Dit was mogelijk omdat deze projecten nu goed op koers liggen terwijl in 2011 sprake was van (soms) forse vertragingen. In 2012 is daarom overgegaan tot bevoorschotting van deelnemende projectpartijen terwijl in 2011 verrekening achteraf plaatsvond op basis van gemaakte kosten.

Overhead blijft dalen en is nu minder dan 10% op uitgekeerde subsidie

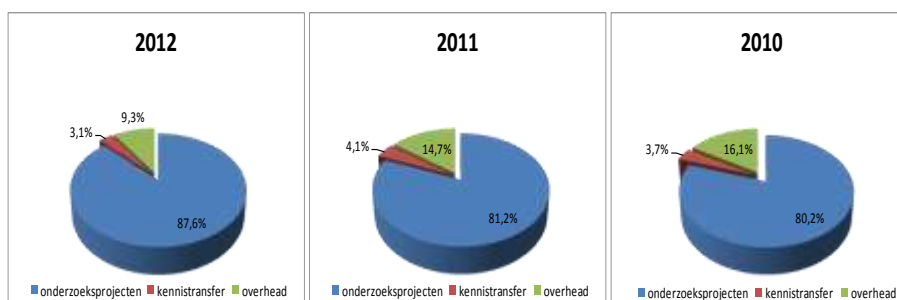
De 'overheadratio' heeft zich in 2012 gunstig ontwikkeld ten opzichte van 2011. In 2012 bedroegen de overheadkosten ruim 9% van de totale subsidie die werd uitgekeerd. De overheadratio in 2011 was bijna 15%. De belangrijkste oorzaak voor deze gunstige ontwikkeling is de doorgezette kostenbesparing en efficiëncywinst in dit verslagjaar. De personele kosten waren 7% lager dan in 2011. De belangrijkste reden hiervoor is dat de inzet van de leden van de Raad van Bestuur halverwege het jaar met 25% is teruggebracht.

Naast lagere personele kosten waren de materiële kosten aanzienlijk lager dan begroot en ook ruim 20% lager dan in 2011. De belangrijkste oorzaken hiervoor zijn van incidentele aard. In de begroting 2012 was onder de materiële kosten een bedrag van € 100K opgenomen voor de Midterm Assessment bijeenkomst op 4 oktober. Omdat deze bijeenkomst het karakter had van een kennisconferentie zijn de kosten hiervan opgenomen onder de post verstrekte subsidies projecten. Verder is overeengekomen met de verhuurder dat de gereserveerde, nog te betalen, BTW van voorgaande jaren voor de huisvestingskosten niet in rekening gebracht worden en bleken de gereserveerde servicekosten van voorgaande jaren minder hoog te zijn dan verwacht.

De Algemene Kosten waren eveneens aanzienlijk lager dan begroot en ook ca. 30% lager dan gerealiseerd in 2011. De belangrijkste reden hiervan is dat er kosten waren begroot voor de Wetenschappelijke Adviesraad maar deze zijn niet gemaakt omdat geen advisering op programmaniveau heeft plaats gevonden. Wel vond, zoals hiervoor aangegeven, in 2012 de Midterm Assessment plaats op project-/hotspotniveau. Het lagere kostenniveau vergeleken met 2011 werd gerealiseerd door lagere uitgaven aan reviewers en stuurgroepvoorzitters en doordat de Raad van Toezicht per 1 januari 2012 uit een lid minder bestaat.

De verdeling van de uitgekeerde subsidie over onderzoeksprojecten, kennistransfer/waardecreatie en overheadkosten over de jaren 2010, 2011 en 2012 is weergegeven in Figuur 3.

Figuur 3: Verdeling van de uitgekeerde subsidiemiddelen in 2010, 2011 en 2012

Indien de overhead wordt berekend op basis van de som van 'verstrekke subsidies aan projecten' en 'ingebrachte cofinanciering' bedraagt de overheadratio 5,7% (2011: 8%).

De RvB heeft als doelstelling deze laatste ratio over de gehele looptijd van het programma maximaal 10% te laten bedragen. De verwachting is dat deze doelstelling wordt gerealiseerd.

10.4 Financiën

Liquiditeit is in 2012 met € 3,2 miljoen teruggebracht

39 |

Op 31 december 2012 beschikte de Stichting Kennis voor Klimaat over € 6,1 miljoen aan liquide middelen. Dit is een afname van € 3,2 miljoen ten opzichte van ultimo 2011. Deze afname is vooral het gevolg van het feit dat de omvangrijke projecten van de tweede tranche goed op gang zijn gekomen, waardoor kon worden overgegaan tot bevoorschotting van deelnemende projectpartijen terwijl in 2011 verrekening achteraf plaatsvond op basis van gemaakte kosten. Hierdoor is er meer uitgekeerd aan projectpartijen.

De liquide middelen worden conform het beleid dat is geformuleerd in het treasury statuut van de Stichting Kennis voor Klimaat uitgezet bij financiële instellingen met een goede status. De verdeling van de uitzetting van liquide middelen wordt nader gespecificeerd in paragraaf 4.2 Liquide middelen.

Over het jaar 2012 is een positief financieel resultaat gerealiseerd van € 12,5K. Dit resultaat is opgebouwd uit de rente die is ontvangen op het uitzetten van liquide middelen (€ 213K) verminderd met een bedrag van € 200K dat als voorziening is genomen voor de kosten van de financieel-administratieve afhandeling van het programma na de beëindiging van de onderzoeksactiviteiten uiterlijk 31 december 2014. Deze dotering aan de voorziening ten laste van het resultaat (via de baten & lasten) is conform de richtlijnen die hiertoe zijn opgesteld door de RvB en is goedgekeurd door de Raad van Toezicht.

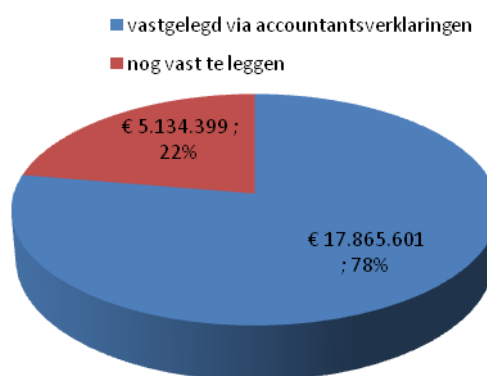
Voorgesteld wordt het resultaat toe te voegen aan de bestemmingsreserve. De bestemmingsreserve bedraagt daarmee per 31 december 2012 € 573K.

10.5 Cofinanciering

De Stichting Kennis voor Klimaat heeft middels de Beschikking voor het hoofdprogramma (de Kernbeschikking Onderzoeksprogramma Kennis voor Klimaat van de minister van VROM van 17 februari 2009) de verplichting om gedurende de looptijd van het programma voor een bedrag van € 23 miljoen aan cofinanciering in te brengen. Dit naast het subsidiebedrag van € 46 miljoen dat totaal beschikbaar kan worden gesteld.

78% van de cofinancieringsverplichting van € 23 miljoen is gerealiseerd

Figuur 4: Vastgelegde en nog vast te leggen cofinanciering ultimo 2012

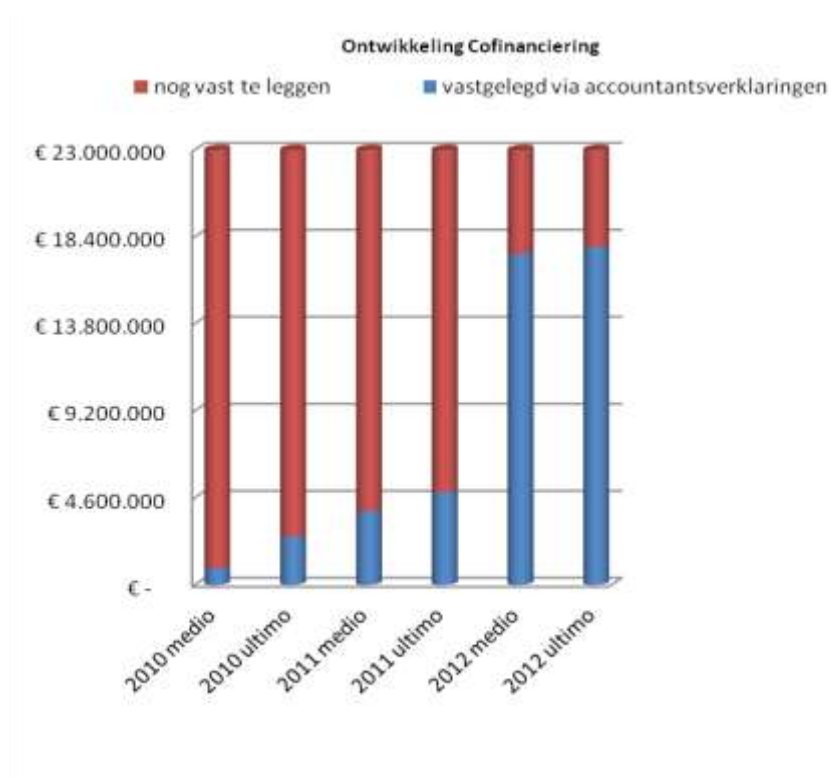

40 |

Op basis van goedkeurende accountantsverklaringen (zowel eind als halverwege) van projecten was ultimo 2012 een bedrag aan cofinanciering gegenereerd van € 17,9 miljoen op een totaal verstrekt subsidiebedrag van € 22,6 miljoen. Dit betekent een cofinancieringspercentage van 79% dat ruim boven de beoogde 50% ligt.

Daarnaast kan op basis van de financiële rapportages over de activiteiten tot en met 31 december 2012 worden afgeleid dat per die datum in lopende projecten een totaal aan cofinanciering van € 5 miljoen is gerealiseerd op een totaal aan gerapporteerde subsidiebestedingen van € 7,1 miljoen. Samen met de gerealiseerde cofinanciering op basis van goedkeurende accountantsverklaringen is daarmee het in de beschikking vastgelegde bedrag van € 23 miljoen 2 jaar voor de afronding van het programma nagenoeg bereikt.

Figuur 5: Ontwikkeling cofinanciering 2010 t/m 2012

41 |

Op basis van de reeds gerealiseerde cofinanciering en de verwachtingen voor de toekomst gaat de Raad van Bestuur ervan uit dat de verplichting van € 23 miljoen aan cofinanciering over de hele looptijd van het programma ruimschoots kan worden gerealiseerd.

Bijlagen

- I. Midterm Assessment
- II. Status van projecten in de eerste tranche in 2012
- III. Informatie over de consortia/thema's in de tweede tranche
- IV. Status van projecten in de derde tranche in 2012
- V. Overzicht activiteiten KennisTransfer
- VI. Informatiemateriaal, projectrapporten en media attentie in 2012

Bijlage I. Resultaten KvK Midterm Assessment 2012

1. Aanpak

De acht thematische onderzoeksprogramma's in de tweede tranche van KvK zijn halverwege de looptijd van hun onderzoek. KvK organiseerde daarom dit jaar de "Midterm Assessment: A preview of end results". De 8 consortia en het project SSA01³ hebben de stand van zaken van hun onderzoek gepresenteerd, en een doorkijk gegeven naar de (verwachte) eindresultaten in 2014. Voor de hotspots is deze Midterm Assessment benut om de contouren van hun regionale adaptatiestrategieën te presenteren, en aan te geven hoe de (verwachte) resultaten van de eerste, tweede en derde tranche samengebracht worden en doorwerken naar de praktijk.

De tussentijdse resultaten – in de vorm van midterm rapporten - zijn beoordeeld door een team van maatschappelijke en wetenschappelijke reviewers uit binnen- en buitenland (totaal ca 60 reviewers). De centrale vraag bij deze review was: *Hoe kunnen we tot een optimaal eindresultaat komen in 2014, in termen van wetenschappelijke excellentie en maatschappelijke impact?* De midterm rapporten en reviews vormden de basis voor het debat op de midterm bijeenkomst op 4 oktober in Amsterdam.

KvK heeft bij deze Midterm Assessment gekozen voor een 'open aanpak'. De tussentijdse resultaten en reviews zijn niet alleen zijn gepresenteerd en bediscussieerd binnen de KvK community, maar ook voor en met vertegenwoordigers uit de internationale wetenschap, overheden, maatschappelijke organisaties en bedrijven. Deze formule heeft niet alleen geresulteerd in veel informatie en input voor optimalisatie van onderzoek en kennisdoorwerking in de komende twee jaar, maar ook in veel betrokkenheid van onderzoekers en stakeholders binnen en buiten KvK. Het aantal deelnemers – circa 300 – overtrof onze verwachtingen. Er bleek zeer veel waardering onder de aanwezigen voor de gekozen aanpak.

Deze notitie beschrijft de belangrijkste uitkomsten van de Midterm Assessment, en de conclusies voor de komende twee jaar van het KvK programma die de RvB hieraan verbindt.

De opbrengst van deze Midterm Assessment is het resultaat van een intensief voorbereidingstraject; een overzicht van alle midterm activiteiten en producten is te vinden in de laatste paragraaf. Alle midterm rapporten, presentaties op 4 oktober en overige informatie van de bijeenkomst zijn beschikbaar via de KvK website⁴.

2. Resultaten op hoofdlijnen

Per thema en per hotspot zijn steeds vier reviews uitgevoerd, twee wetenschappelijke en twee maatschappelijk. In totaal zijn meer dan 60 schriftelijke reviews binnengekomen. De Belangrijkste bevindingen uit deze reviews kunnen worden samengevat onder vier thema's:

- ▽ Scope en wetenschappelijke kwaliteit
- ▽ Kennis co-creatie (incl. rol van PhD's en stakeholder interactie)
- ▽ Samenhang en integratie
- ▽ Relatie met het Deltaprogramma

Scope en wetenschappelijke kwaliteit

Opvallend is dat tijdens de Midterm Assessment relatief weinig discussie plaats vond over de scope van het onderzoek. Bij de meeste thema's constateren de reviewers dat de juiste onderzoeksvragen worden

³ Comparative monitoring of Knowledge for Climate door het Rathenau instituut

⁴ <http://knowledgeforclimate.climateresearchnetherlands.nl/midtermassessment2012>

gesteld. Ook de wetenschappelijke kwaliteit van KvK onderzoek wordt positief tot zeer positief beoordeeld.

Vooral op metaniveau spreekt men over 'cutting-edge research', waarmee KvK zich als onderzoeksprogramma op internationaal wetenschappelijk niveau (nog meer) kan profileren. Daarbij ligt de nadruk op transdisciplinair onderzoek en de science-policy interface. Er valt een hoop te leren van de successen en de 'failures' binnen het KvK programma, aldus enkele reviewers. Aanbevolen wordt dan ook om meer te publiceren over de onderzoeksaanpak, en de 'cutting-edge topics' binnen het programma duidelijk te definiëren en daarover te publiceren. Onderzoeksresultaten van het SSA01 project - een internationaal vergelijkende studie naar klimaatonderzoeksprogramma's gericht op kennis co-creatie - kunnen hierbij benut worden.

Op het niveau van de individuele onderzoeksthema's wordt een aantal aandachtspunten genoemd (niet voor alle thema's relevant):

- ▽ Het is belangrijk om het *wetenschappelijk onderscheidend vermogen* in het internationale onderzoeksdebat beter voor het voetlicht te brengen. Wat zijn de 'key-findings' en waar gaan de consortia het verschil maken?
- ▽ Meer aandacht is nodig voor *internationale vergelijkingen* in het onderzoek.
- ▽ Voor een aantal consortia geldt dat er tot nu toe relatief weinig *peer reviewed publicaties* zijn verschenen waardoor er enige zorg bestaat over een goede inbedding in het internationale debat.
- ▽ Het *opschalen van onderzoeksresultaten* (naar hogere schaalniveaus, maar ook gericht op een bredere toepasbaarheid elders) zal bij verschillende thema's een uitdaging worden en het belang hiervan moet niet worden onderschat.

Ook uit de hotspot reviews komt een aantal aandachtspunten naar voren:

- ▽ De link met *mitigatie* (broeikasgas emissie beperking) ontbreekt. Dit is een algemene constatering die ook tijdens het slotdebat aan de orde is gekomen; reviewers pleiten ervoor om de opgaven meer vanuit het mitigatie-adaptatie vraagstuk te benaderen.
- ▽ Meer nadruk op *economics and competitiveness*. Het uitvoeren cost-benefit analyses en het ontwikkelen van economische indicatoren is erg belangrijk (o.a. urban hotspots).
- ▽ Er is relatief weinig aandacht voor het thema *ecologie* (o.a. urban hotspots).

Kennis co-creatie

De aanpak van KvK op basis van kennis co-creatie – dat wil zeggen gezamenlijke kennisontwikkeling door de onderzoekers en belanghebbenden (stakeholders) - wordt geprezen door de reviewers en als vooruitstrevend gezien. Tijdens de plenaire afsluiting van de midterm bijeenkomst noemde één van de reviewers deze 'effort' van KvK in een internationale vergelijking zelfs 'absolutely heroic', en ook beslist noodzakelijk als het gaat om klimaatadaptatie onderzoek. Het KvK programma brengt partijen bij elkaar en zorgt voor unieke samenwerkingsverbanden tussen de (veelal sectorale) kennisinstellingen en universiteiten en tussen onderzoekers en de beleidspraktijk.

Een innovatieve manier van onderzoek, zoals dat binnen KvK wordt uitgevoerd, brengt ook diverse uitdagingen met zich mee; veel kritiekpunten en aanbevelingen in de midterm gaan over verbetering van het kennis co-creatie proces. De meeste knelpunten komen voort uit de ambitie van KvK om zowel wetenschappelijk excellent onderzoek te doen als direct toepasbare resultaten op te leveren voor de praktijk.

De balans tussen wetenschappelijke en maatschappelijke impact levert geregeld frictie op in het KvK onderzoek, bijvoorbeeld bij het selecteren van case studies. Onderzoekers zoeken naar case studies die vanuit wetenschappelijk perspectief de meest bruikbare resultaten opleveren, terwijl stakeholders hun meeste urgente vraagstukken opgelost willen zien met concrete informatie op korte termijn. Hotspots zijn niet altijd in staat om geschikte cases aan te leveren, en onderzoekers wijken in sommige gevallen uit

naar case locaties buiten de hotspots. Ook bij het delen van onderzoeksresultaten lopen aanbod en vraag tussen wetenschap en praktijk niet gelijk. Stakeholders vragen om specifieke kennis en informatie op korte termijn, terwijl onderzoekers uiteindelijk streven naar generieke resultaten met een hoge wetenschappelijke kwaliteit. Dat onderzoek kost tijd, en vraagt om enig geduld bij de hotspots. Tegelijkertijd wordt aanbevolen om beter te kijken welke kennis en informatie uit de consortia wel al vroegtijdig gedeeld kan worden met de stakeholders, waarbij de hotspots duidelijk moeten aangeven aan welke informatie zij behoefte hebben. Het beter toepasbaar maken van kennis uit het 2^e tranche onderzoek is een punt van aandacht, zeker als het gaat om het opstellen van de regionale adaptatiestrategieën. Daarbij ligt verantwoordelijkheid bij zowel de consortia als de hotspots.

PhD studenten

Extra aandacht in de discussie over co-creatie binnen KvK gaat uit naar de 55 PhD studenten in het programma, waarvan de meeste nu halverwege hun onderzoek zijn. Deze onderzoekers worden in het bijzonder afgerekend op de wetenschappelijke kwaliteit van hun resultaten, en voor hen is de uitdaging groot om goede aansluiting te vinden bij de stakeholders van KvK. Bij een aantal PhD's is dit inmiddels goed gelukt, maar anderen zullen de komende twee jaar moeten investeren in een betere aansluiting met de beleidspraktijk. Hierbij ligt ook een belangrijke taak bij hun begeleiders. Tijdens het PhD-diner op 4 oktober bleek dat veel PhD's best bereid zijn om hun kennis breder of sneller toepasbaar te maken, maar daarin niet altijd worden ondersteund⁵.

Behalve meer begeleiding wordt aanbevolen om PhD's waar mogelijk en wenselijk mee te laten lopen in de praktijk, bijvoorbeeld via tijdelijke werkplekken bij de stakeholders. Een andere aanpak zou kunnen zijn het organiseren van korte workshops waarin de voorlopige resultaten met experts uit de praktijk worden besproken.

Hierbij past de kanttekening dat KvK onderzoek in het algemeen en PhD onderzoek in het bijzonder niet altijd en overal de nuttige en instrumentele functie voor de beleidspraktijk kan betekenen. Wetenschappers moeten ook de mogelijkheid hebben om een functie te vervullen als 'luis in de pels', door de beleidspraktijk kritisch te analyseren en tegemoet te treden en soms contraire standpunten in te nemen.

Stakeholder interactie

De interactie met de vele stakeholders binnen KvK wordt over het algemeen positief beoordeeld. Het belang van zorgvuldige stakeholder selectie wordt echter benadrukt; zijn de juiste stakeholders betrokken? Focus niet te veel op de betalende stakeholders (shareholders) maar kijk goed naar 'who are the drivers for change?'. In dat kader worden private organisaties vaak genoemd als ontbrekende partijen. Meer interactie met de private sector is van belang om klimaatadaptatie en KvK kennis te laten landen in de praktijk.

De interactie en communicatie met beleidsmakers en bestuurders kan volgens de reviewers van de hotspots beter. Er is veel aandacht voor technische maatregelen maar minder voor de implementatie daarvan binnen de hotspots; het governance aspect verdient in veel gevallen meer aandacht. Hoe krijg je de juiste informatie bij beleidsmakers en bestuurders en zorg je ervoor dat een breed gedragen visie wordt ontwikkeld, naast alle technische kennis die noodzakelijk is om keuzes te maken en investeringen te doen? Deze vraag wordt steeds belangrijker, zeker bij het opstellen van de regionale adaptatiestrategieën. Een van de adviezen is om meer dialoog tussen wetenschap en beleid (met name bestuurders) te faciliteren, bijvoorbeeld met behulp van zogeheten 'touch tables' en discussieplatforms.

Tot slot komt interactie met burgers regelmatig aan de orde. Volgens verschillende reviewers zou de burger meer bij het KvK onderzoek betrokken moeten worden, als onderzoeker, klankbord of in een andere

⁵ Naar aanleiding van deze discussie schreven 2 Rathenau studenten een blog over co-creatie en PhD's <http://rathenaunl.wordpress.com/2012/10/11/promovendi-kijk-verder-dan-je-proefschrift/>

rol. Op die manier kan tevens meer bewustwording gecreëerd worden, wat van belang kan zijn wanneer mensen zelf verantwoordelijkheid hebben bij het nemen van adaptatiemaatregelen (denk aan hittestress).

Samenhang en integratie

De transdisciplinaire programmastructuur van KvK vereist een goede samenwerking tussen de betrokken partijen en veel aandacht voor integratie van onderzoeksresultaten. De midterm review maakt duidelijk dat hier nog winst te behalen valt.

Op het niveau van de onderzoeksthema's zijn de theoretische kaders voor integratie goed neergezet. De praktische uitvoering daarvan blijkt bij verschillende consortia echter lastig. Onderzoekers zullen actiever bij het integratieproces betrokken moeten worden, en aangezet moeten worden tot meer interactie met andere projecten en werkpakketten.

Ook op programma niveau wordt aangeraden om de samenhang te verbeteren en dwarsverbanden tussen de onderzoeksthema's te versterken. Met name de cross-cutting thema's Klimaatprojecties (T6), Governance (T 7) en Beleidsinstrumenten (T8) worden hierbij genoemd:

- ▽ Meer afstemming en informatie uitwisseling tussen thema 6 en de andere consortia, met name als het gaat om de klimaatscenario's. De vraag is of en hoe resultaten uit thema 6 eerder beschikbaar kunnen worden gemaakt voor onderzoek binnen de andere thema's.
- ▽ Er is een grote behoefte aan meer (toepasbare) kennis op het gebied van governance binnen KvK; hier ligt een belangrijke opgave voor de komende twee jaar.
- ▽ Ook bij thema 8 zou meer interactie met de andere thema's plaats kunnen vinden. Juist bij dit thema verwacht men dat meerdere disciplines bij het onderzoeksproces betrokken worden. Aanbevolen wordt om meer gebruik te maken van gezamenlijke workshops (inclusief meerdere thema's) en kansen beter te benutten als het gaat om te leren over stakeholder interactie in beleidsprocessen over de verschillende thema's heen.

Relatie met Deltaprogramma

De reviewers stellen vast dat er veel relaties bestaan tussen het KvK onderzoek en het Nationaal Deltaprogramma. Deze relaties zullen echter explicieter en duidelijker zichtbaar gemaakt moeten worden, zodat beide programma's beter van elkaar kunnen profiteren. Dit geldt in het bijzonder voor de Hotspots Waddengebied, Zuidwestelijke Delta en Grote Rivieren. Aangezien deze drie hotspots volledig overlappen met het Deltaprogramma zal door KvK geen aparte adaptatiestrategie ontwikkeld zal worden. Er zal beter gekeken moeten worden op welke wijze KvK het Deltaprogramma zo goed mogelijk kan ondersteunen en versterken met kennis. Het is hierbij van groot belang de samenwerking tussen beide programma's te versterken.

3. Conclusies en vervolgacties

De KvK Midterm Assessment heeft veel input geleverd voor het uitvoeren van onderzoek en omgaan met de resultaten in de komende 2 jaar. Veel uitkomsten hebben betrekking op de individuele consortia en hotspots, en vragen om gerichte acties die zullen worden besproken tijdens de voortgangsgesprekken.

Hieronder volgen kort een aantal conclusies op programmaniveau, en de vervolgacties vanuit de RvB die samenhangen met de twee belangrijkste speerpunten van KvK in de komende 2 jaar: waardecreatie (valorisatie) en afronding van het programma (zie ook KvK Jaarplan 2013).

1. KvK is een voorloper op het gebied klimaatadaptatie onderzoek, zowel qua inhoud als qua aanpak. De wetenschappelijke kwaliteit en vooruitstrevende aanpak kunnen internationaal nog beter uitgedragen worden, met name op het gebied van kennis co-creatie.

- ▽ Meer publiceren en presenteren over aanpak en resultaten op programma niveau. Resultaten uit het project SSA01 kunnen hierbij benut worden

- ▽ Identificeren en uitdragen van 'kennisdoorbraken' (of stimuleren van consortia om dit te doen)

2. Het programma is innovatief en ambitieus in het samenbrengen van disciplines, sectoren en de praktijk op diverse schaalniveaus, en zorgt daarmee voor een sterke kennisinfrastructuur op het gebied van klimaatadaptatie in Nederland. De verbinding tussen consortia en hotspots is nog niet optimaal. Er is extra aandacht nodig om resultaten uit de 2^e tranche beter te laten landen in de praktijk en in de regionale adaptatiestrategieën.

- ▽ Ondersteuning van hotspots bij RAS proces en zorgen voor een goede input van kennis en expertise vanuit de relevante consortia (onderdeel van Afrondingstraject Hotspots)
- ▽ Ondersteuning bij communicatie en kennisdisseminatie van de consortia; zorgen voor doelgericht en tijdig delen van resultaten en expertise, dit kan ook themaoverstijgend zijn (denk aan kennismontages, handelingsperspectieven brochures, workshops). KT zal hier mogelijk een rol in kunnen spelen.

3. De PhD studenten leveren de grootste bijdrage aan de resultaten van de 2^e tranche. Er is extra aandacht nodig als het gaat om het toepasbaar maken van hun kennis voor de stakeholders.

- ▽ Meer stimulering / ondersteuning bieden via hun begeleiders (o.a. te bespreken tijdens voortgangsgesprekken) en via KvK brede initiatieven (denk aan uitlichten van goede voorbeelden in nieuwsbrieven, organiseren van competitie etc.).

4. KvK is een belangrijke kennisleverancier voor het Deltaprogramma. De relatie tussen KvK en Deltaprogramma kan verder worden geoptimaliseerd.

- ▽ Er wordt een Task Force in het leven geroepen om de relaties tussen het Deltaprogramma en KvK in kaart brengen en te versterken.

5. Interactie met de private sector is van belang om klimaatadaptatie en KvK kennis te laten landen in de praktijk. KvK kan meer inspanning leveren om private partijen te betrekken.

- ▽ KvK zal zich de komende 2 jaar meer gaan richten op business ontwikkeling met private partijen. Dit wordt beschreven binnen het derde domein van het 'waardecreatie model' (zie Jaarplan 2013). Er zijn verschillende acties geformuleerd gericht op het creëren van business op korte termijn (open competitie i.s.m. KIC Climate) of op het 'pad effenen' om business te kunnen ontwikkelen op langere termijn (bijvoorbeeld via het oprichten van stichtingen).

4. Aanpak en tijdschema

Het traject rond de Midterm Assessment is in het voorjaar van 2012 van start gegaan en zal eind 2012 worden afgerond. De belangrijkste onderdelen en bijbehorende opbrengsten voor KvK:

Midterm rapporten

Alle consortia en hotspots hebben een eigen midterm rapport opgesteld. Het resultaat is een verzameling van overzichtelijke rapportages van het KvK onderzoek, de (te verwachten) resultaten en de doorwerking daarvan in de praktijk. Het opstellen van deze rapportages heeft een belangrijke integratieslag opgeleverd. Binnen de consortia zijn discussies op gang gebracht over de samenhang van onderzoekactiviteiten en de wetenschappelijke en maatschappelijke betekenis van de resultaten. Voor de hotspots was deze exercitie een belangrijke stap om al het voor hun relevante KvK onderzoek bij elkaar te brengen en de resultaten te plaatsen in de context van een regionale adaptatiestrategie. Door middel van richtlijnen zijn de consortia en hotspots gestuurd bij het schrijven van hun midterm rapporten, en daar waar nodig is extra ondersteuning geboden om 'hun verhaal' zo helder en effectief mogelijk te presenteren. De midterm rapporten zijn een eerste aanzet tot de eindproducten van de consortia en hotspots in 2014.

Maatschappelijke en wetenschappelijke reviews

Er veel aandacht besteed aan de selectie van reviewers en uitvoering van de review. KvK heeft ervoor gekozen om de review zowel vanuit wetenschappelijk als vanuit maatschappelijk perspectief te laten uitvoeren. Voor ieder consortium en hotspot zijn 2 wetenschappelijke en 2 maatschappelijke reviewers geselecteerd, uit binnen- en buitenland. Op basis van de midterm rapporten en verschillende review criteria hebben zij een schriftelijke review uitgevoerd. De resultaten zijn vóór de midterm bijeenkomst naar de hotspots en consortia gestuurd, zodat zij zich optimaal konden voorbereiden op de discussie met de reviewers en de rest van het publiek.

Midterm bijeenkomst

Op 4 oktober 2012 vond de midterm bijeenkomst plaats in het Koninklijk Instituut voor de Tropen (KIT) in Amsterdam. Tijdens de parallele sessies gaven de consortiumleiders en hotspot coördinatoren een korte presentatie op basis van hun midterm rapport. De reviewers kregen vervolgens de ruimte om hun belangrijkste punten uit de review nader toe te lichten, als aanzet tot de discussie met onderzoekers en stakeholders. De midterm bijeenkomst heeft niet alleen veel bruikbare resultaten opgeleverd via deze en de plenaire sessies, maar de dag vormde ook een uitstekende netwerkgelegenheid. Zowel voor mensen binnen de KvK community als voor de internationale reviewers en andere aanwezigen (bestuurders, vertegenwoordigers van het Deltaprogramma etc) heeft de midterm nieuwe inzichten en contacten opgeleverd.

Verslaglegging en vervolgacties

De belangrijkste uitkomsten van de review en discussie tijdens de midterm bijeenkomst zijn vastgelegd door de consortia en hotspots zelf. Deze verslagen, waarin zij tevens de verwerking van resultaten beschrijven, worden voor laatste commentaar en eventuele aanvulling naar de reviewers gestuurd. Tijdens de voortgangsgesprekken met de RvB worden mede op basis van de verslagen mogelijke bijsturing en de activiteiten in de laatste fase van het programma met de consortia en hotspots besproken.

Tijdschema

Activiteiten	Datum
Vooraankondiging Midterm Assessment 4 okt	februari 2012
Reviewers en sessievoorzitters benaderen	maart/april 2012
Gesprekken hotspots en consortia: toelichting richtlijnen en afspraken planning (doc. <i>Richtlijnen Midterm Rapport</i>)	april 2012
Uitnodiging Midterm Assessment 4 okt, KvK community en andere betrokkenen	mei 2012
Draft midterm rapport - deadline	15 juni 2012
Bespreken draft rapporten met hotspots en consortia	juni/juli 2012
Final midterm rapport - deadline	15 augustus 2012
Verzenden rapporten naar reviewers (doc. <i>Review instructies</i> en <i>Review form</i>)	eind augustus 2012
Schriftelijke reviews - deadline	20 september 2012
Verzenden reviews naar hotspots, consortia en sessievoorzitters	eind september 2012
Diner reviewers en sessievoorzitters	3 oktober 2012
Midterm assessment 2012: presentaties hotspots en consortia, toelichting reviewers, debat	4 oktober 2012
Sessieverslag en repliek door consortia en hotspots - deadline	15 oktober 2012
Definitieve reactie op verslag/repliek door reviewers - deadline	1 november 2012
Eind verslag/repliek naar RvB, na afstemming met stuurgroep - deadline	1 december 2012

Bijlage II. Status van projecten in de eerste tranche in 2012

Projectnummer	Titel	Status ⁶	(Geplande) looptijd
Kennis Klimaat Faciliteit			
KKF01A	Modelplatform - Future Weather	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-09-2009 / 31-12-2011
KKF01B	Modelplatform - Coupling	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-02-2009 / 31-05-2011
KKF01C	Modelplatform - Tailoring	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-06-2009 / 30-06-2011
KKF02A	Bouwstenen NAS	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-11-2009 / 30-11-2011
KKF03	Coördination, monitoring and strategy of the Climate Knowledge Facility	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-01-2009 / 31-12-2009
Hotspot Droge Rurale gebieden			
HSDR00-09	Coördinatie en begeleiding hotspot Droge Rurale gebieden	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-01-2009 / 31-12-2009
HSDR01	Strategies to cope with climate change in dry rural sandy areas of the province of Gelderland	Financieel en inhoudelijk afgerond	04-01-2010 / 31-12-2010
HSDR02	Spatial claims of adaptive strategies in densely populated rural areas	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-01-2010 / 01-07-2011
Hotspot Grote Rivieren			
HSGR02	Assessment of upstream flood risk in the Rhine Basin	In afronding	01-11-2008 / 31-12-2012
HSGR06	Adaptation to Meuse flood risk: a scenario assessment	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-01-2010 / 31-12-2012
HSGR07	Klimaatbestendige dijk langs de Nederrijn / Lek	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-06-2009 / 08-10-2010
Hotspot Haaglanden			
HSHL00-10/11	Coördinatie Hotspot Haaglanden en Regionale Adaptatie Hotspot Haaglanden	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-01-2010 / 31-12-2011
HSHL01A	Klimaat in ruimtelijke keuzes	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-01-2009 / 30-11-2011
HSHL02	Toekomst veenweidegebied hotspot Haaglanden	Financieel en inhoudelijk afgerond	07-07-2009 / 29-02-2012
HSHL05 / HSRR04	Regiospecifieke klimaatinformatie voor Haaglanden en regio Rotterdam	Financieel en inhoudelijk afgerond	03-03-2009 / 30-06-2011
HSHL06 / HSHL12	Brede, gebiedsspecifieke verkenning van effecten van klimaatverandering, in samenhang met toekomstscenario's en trendmatige ontwikkelingen	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-05-2009 / 31-12-2010
HSHL08	Demonstratieproject meervoudig ruimtegebruik voor waterberging in glastuinbouw	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-04-2009 / 31-12-2010
Hotspot Mainport Schiphol en Regio Schiphol			
HSMS01	WindVisions - Wind visibility monitoring at Mainport Schiphol	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-10-2009 / 01-07-2012
HSMS02	Climatology and climate scenarios Mainport Schiphol	In afronding	01-04-2009 / 01-07-2012
HSMS03	IMPACT - Improved meteorological predictions for airport capacity tuning	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-10-2009 / 31-05-2012

⁶ Stand van zaken 31 december 2012

Projectnummer	Titel	Status ⁶	(Geplande) looptijd
HSRS01	Voorstudie Regio Schiphol	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-04-2009 / 31-10-2009
Hotspot Ondiepe wateren en Veenweidegebieden			
HSOV01A	Climate effects on decomposition in drained peat meadows: implications for peat subsidence and water quality	In uitvoering	01-05-2009 / 01-07-2013
HSOV01B	Climate influence on water quality: which trends are already apparent?	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-01-2009 / 31-10-2011
HSOV01C	Managing climate effects in peat meadows and shallow lakes	In uitvoering	01-03-2009 / 01-05-2013
Hotspot Regio Rotterdam			
HSRR00-09	Coördinatie hotspot Regio Rotterdam	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-01-2009 / 31-12-2009
HSRR00-10	Rotterdamse Adaptatiestrategie en Coördinatie Hotspot Regio Rotterdam 2010	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-01-2010 / 31-12-2010
HSRR01	Urban development - Urban water systems	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-02-2009 / 31-10-2010
HSRR02	Definitiestudie waterveiligheid buitendijks gebied	Financieel en inhoudelijk afgerond	23-03-2009 / 31-07-2010
HSRR03B	Afsluitbaar open Rijnmond - Waterfront Rijnmond	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-12-2008 / 30-06-2010
HSRR05	Heat stress in Rotterdam	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-01-2009 / 01-06-2011
HSRR06	Veilige en goed ingepaste hoofdwaterkeringen	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-02-2009 / 31-12-2010
HSRR07/HSGR08	Relationship between perceived flood risks, problem ownership and household and business adaptation choices	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-06-2010 / 01-03-2012
HSRR08	De effecten van klimaatverandering op de binnenvaart via de Rotterdamse regio	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-01-2009 / 30-06-2011
HSRR09	Adaptief bouwen in het buitendijks gebied in de hotspot regio Rotterdam	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-03-2009 / 01-04-2010
Hotspot Waddenzee			
HSWZ04	Need to know or nice to know? Developing the knowledge agenda for climate change and adaptation in the Wadden Sea	Financieel en inhoudelijk afgerond	03-02-2009 / 03-02-2010
Hotspot Zuidwestelijk Delta			
HSZD01	Negotiating uncertainties: defining climate proofing and assessing associated uncertainties in the Southwest Delta Region of the Netherlands	In afronding	01-01-2009 / 31-07-2011
HSZD02	Climate change effects on the restoration of estuarine dynamics within the delta region	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-07-2009 / 01-05-2011
HSZD03	Climate change as an opportunity for entrepreneurs	In uitvoering	01-12-2010 / 30-04-2013
Overige projecten			
MSZD01	Verkenning zoetwatervoorziening Zuidwestelijke Delta	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-03-2009 / 30-11-2009
ORASKvK01	Opties voor regionale adaptatiestrategie	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-03-2009 / 31-12-2011
NWO	NWO Duurzame Aarde	In uitvoering	01-01-2010 / 31-12-2014
SSA01	Comparative monitoring of Knowledge for Climate	In uitvoering	01-01-2010 / 30-06-2014

Bijlage III. Informatie over de consortia/thema's in de tweede tranche

Thema	Werkpakketten	Consortium en consortium leider
Thema 1. Waterveiligheid op nationaal en regionaal niveau		
Adaptation of flood risk management policy to climate change at national and regional levels: innovative measures and instruments (Climate-proof flood risk management)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Controlling flood levels: flexible flood barrier systems 2. Reducing the impact of wave attack: natural buffers 3. Robust multi-functional embankments 4. Reduction of exposure to floods and reduction of flood consequences 5. International comparative analysis of adaptation policies 6. Cross-cutting approaches: uncertainty, robustness and designing for spatial quality 	<ul style="list-style-type: none"> - Deltares (Dr. F. Klein) - TU Delft - Wageningen Universiteit and Research Centrum - Vrije Universiteit van Amsterdam - HKV CONSULTANTS - Flood Hazard Research Centre (FHRC), UK - Helmholtz-Centre Potsdam GFZ German Research Center for Geosciences, Germany
Thema 2. Zoetwatervoorziening op nationaal en regionaal niveau		
Towards a climate proof fresh water supply: robust and flexible solutions to balance supply and demand of quantity and quality on different scales (climate proof fresh water supply)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Climate change in the Netherlands in a global/European perspective - our boundary conditions 2. Adapting fresh water supply and buffering capacity of the coupled groundwater – surface water system to a changing climate 3. Adaptation and implications of increasing salt water pressures to agriculture and nature 4. Water technology as a tool for sustainable regional water supply 5. Decision making under uncertainty – finding a robust and flexible fresh water supply strategy 6. Integrating cases 	<ul style="list-style-type: none"> - Deltares (Prof. ir. E. van Beek) - Wageningen Universiteit - KWR, Watercycle Research Institute - Vrije Universiteit van Amsterdam - Universiteit van Twente - Alterra - Technische Universiteit Delft - Acacia Water - Universiteit Utrecht - TNO - ASR Systems, USA - British Geological Survey - Ecole Polytechnique Federal Lausanne, Switzerland - Federal Institute of Hydrology, Germany - Institute National de Recherche en Genie Rural, Eaux et Foret, (INR-GREF), Tunisia - United States Geological Survey (USGS)
Thema 3. Klimaatbestendige inrichting van het landelijk gebied		
Exploring the potential for climate change adaptation strategies in rural areas (CARE)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Integration: multifunctional adaptation to climate change 2. Water and biodiversity in the future climate 3. Drivers and consequences of adaptation by farmers 	<ul style="list-style-type: none"> - Wageningen Universiteit (Prof.dr.ir. A. van den Brink) - Stichting DLO - Vrije Universiteit Amsterdam - Utrecht Universiteit - Deltares - KWR Watercycle Research Institute - University of Edinburgh, UK
Thema 4. Klimaatbestendige inrichting van het stedelijk gebied		

Thema	Werkpakketten	Consortium en consortium leider
Climate change adaptation in the urban environment: an integrated and multi-scale approach (Climate Proof Cities)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Urban Climate System 2. Sensitivity, Impacts and Vulnerability 3. Adaptation Measures and Strategies 4. Governance and Adaptive Capacity in cities and metropolitan areas 5. Integration 	<ul style="list-style-type: none"> - TNO (R.A.W. Albers, MSc, MPA) - Technische Universiteit Delft - Technische Universiteit Eindhoven - Wageningen Universiteit - Utrecht Universiteit - Universiteit van Amsterdam - Radboud Universiteit Nijmegen - Deltares - KWR Watercycle Research Institute - UNESCO-IHE - University of Manchester, UK - Albert-Ludwigs-Universität, Germany - Universität Kassel, Germany
Thema 5. Infrastructuur en netwerken		
Infrastructure Networks Climate Adaptation and Hotspots – Researching the Interconnections, Exploring Adaptation (INCAH).	<ol style="list-style-type: none"> 1. Building adaptation strategies for infrastructures and networks 2. Climate proofness of physical infrastructure 3. Infrastructure Network Robustness and Adaptation 4. Socio-economic effects of climate change on mainports and on urban infrastructure networks 	<ul style="list-style-type: none"> - TNO (Prof.dr.ir. L.A. Tavasszy) - Technische Universiteit Delft - Vrije Universiteit Amsterdam - Deltares - KWR Watercycle Research Institute - Tottori University, Arid Land Research Center, Japan - Louvain School of Management, Belgium - Australian Commonwealth Scientific and Industrial Research Organisation, Australia - Southern Cross University, Australia - University of Michigan, USA - Massachusetts Institute of technology and United States Geological survey, USA - Purdue University, USA - Swedish Geotechnical institute, Sweden
Thema 6. Verbetering klimaatprojecties en modelinstrumentarium		
High quality climate projections for adaptation in the Netherlands (Climate Projections)	<ol style="list-style-type: none"> 0. Project management 1. Climate scenario development: mechanisms of local climate change in the Netherlands 2. Climate scenario development: time series, extremes and probabilities 3. Scenario development for climate change impact 4. Climate services 	<ul style="list-style-type: none"> - KNMI (Dr. A.J. Feijt) - Utrecht Universiteit - Deltares - Wageningen Universiteit - Vrije Universiteit Amsterdam - TNO - Technische Universiteit Delft - KWR Watercycle Research Institute - Deutscher Wetterdienst (DWD), Germany - SMHI, Sweden - Exeter University, UK

Thema	Werkpakketten	Consortium en consortium leider
Thema 7. Governance van adaptatie		
<p>The governance of adaptation to climate change A collaborative action research programme to develop and test legitimate, effective and resilient governance arrangements for climate adaptation (The governance of climate adaptation).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Collaborative action research for science hotspot relations 2. Organising connectivity 3. (Re)Allocating responsibilities and risks 4. Dealing with controversies 5. Normative principles for adaptation 6. Comparative analysis of the governance of adaptation 	<ul style="list-style-type: none"> - Wageningen Universiteit (Prof.dr.ir. C.J.A.M. Termeer) - Vrije Universiteit Amsterdam - Radboud Universiteit Nijmegen - Erasmus Universiteit Rotterdam - Utrecht Universiteit - University of East Anglia, UK - Carl von Ossietzky University, Germany - Stockholm University, Sweden
Thema 8. Beleidsondersteunend instrumentarium		
<p>Tools for adaptation strategies</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Integrating and downscaling national socio-economic scenarios 2. Assessing the economic impacts of flood risks 3. Interactive development of spatial adaptation strategies 4. Visualization and simulation of climate change impacts 5. Economic modeling and assessment of the impacts of climate change on freshwater resources 6. Optimal timing, cost benefit analysis and evaluation tools for adaption options 7. Monitoring and indicators 	<ul style="list-style-type: none"> - Wageningen Universiteit (Prof.dr. E.C. van Ierland) - Alterra - Vrije Universiteit Amsterdam - TNO - Deltares - The Netherlands Environmental Assessment Agency (PBL) - Technische Universiteit Delft - Aon Risk Control - IIASA, Laxenburg, Austria - Potsdam Institute for Klima Forschung, Germany - JRC - Department primary industries, State of Victoria, Australia - Reg. Env. Center for Central and Eastern Europe - University of British Columbia, Canada - RWTH Aachen, Germany

Bijlage IV. Status van projecten in de derde tranche in 2012

Projectnummer	Titel	Status	(Geplande) looptijd
Hotspot Droge Rurale gebieden			
HSDR3.5	Adaptive implementation arrangements: a learning approach towards the implementation of climate adaptation strategies	In uitvoering	01-03-2012 / 31-07-2013
HSDR3.6	Naar een langetermijnvisie Water Ruimte en Klimaat voor waterschap Vallei en Veluwe	In uitvoering	01-01-2012 / 01-07-2013
HSDR3.7	Active management of Groundwater storage in Unconfined Aquifers in the Stippelberg forests (AGUA-Stippelberg): a case study of climate adaptation through improved regional self sufficiency in water supply	In uitvoering	01-04-2012 / 31-12-2013
Hotspot Grote Rivieren			
HSGR3.1	Analysing the robustness of the Meuse river valley to certain discharge waves	In uitvoering	01-10-2012 / 30-04-2013
Hotspot Haaglanden			
HSHL3.2	Optimized Aquifer Storage and Recovery of freshwater in saline aquifers	In uitvoering	01-02-2012 / 31-07-2013
HSHL3.3	3Di water management applicable for end users	In uitvoering	15-04-2012 / 31-07-2013
HSHL3.4	Regionale Adaptatiestrategie Hotspot Haaglanden	Projectvoorstel wordt uitgewerkt	
Hotspot Ondiepe wateren en Veenweidegebieden			
HSOV3.1	Manual for Options for Regional Adaptation Strategies in peat meadow areas including shallow waters	In uitvoering	01-09-2012 / 01-09-2013
HSOV3.2	Regional adaptation strategies in Frisian peat meadows	In uitvoering	01-09-2012 / 01-09-2013
Hotspot Regio Rotterdam			
HSRR00-11	Rotterdamse Adaptatiestrategie en Coördinatie Hotspot Regio Rotterdam	Financieel en inhoudelijk afgerond	01-01-2011 / 31-12-2011
HSRR00-12/13	Coördinatie Hotspot Regio Rotterdam 2012 en 2013	In uitvoering	01-01-2012 / 31-12-2013
HSRR3.1	Adaptieve ontwikkelingsstrategieën in buitendijks gebied in de regio Rotterdam	In uitvoering	01-03-2011 / 01-03-2013
HSRR3.2	Eco-adaptation in the urban delta	Financieel en inhoudelijk afgerond	14-10-2011 / 31-10-2012
HSRR3.3	Droogteproblematiek in stedelijke gebieden	Financieel en inhoudelijk afgerond	11-10-2011 / 01-08-2012
HSRR3.4	Adaptatiestrategie Regio Rotterdam	In uitvoering	01-01-2012 / 31-12-2013
HSRR3.5	Clustervoorstel kleine kennisvragen	In uitvoering	01-07-2012 / 01-10-2013
HSRR3.6	Business case klimaatadaptatie regio Rotterdam: gebiedsgerichte waardecreatie met adaptatie	Projectvoorstel wordt uitgewerkt	
HSRR3.7	Valorisatie van adaptatiekennis t.b.v. verduurzaming deltasteden	In uitvoering	01-02-2013 / 01-11-2013
HSRR3.8	Klimaatbestendigheid van de stad: adaptatie en mitigatie verbinden	In uitvoering	21-08-2012 / 01-03-2013
HSRR3.10	Flood risk management and area development: towards mutually benefiting partnerships and financial arrangements in the Feijenoord district	In uitvoering	01-09-2012 / 01-09-2013
HSRR3.11	Kennismontage HSRR3.11	Projectvoorstel wordt uitgewerkt	

Projectnummer	Titel	Status	(Geplande) looptijd
Hotspot Waddenzee			
Hotspot Zuidwestelijk Delta			
HSZD3.2	Towards implementation of promising measures for local freshwater supply and salinity control in the South-western Delta	In uitvoering	01-03-2012 / 30-09-2013
HSZD3.3	Science in de Delta (Rijn, Maas en Schelde) Haalbaarheidsonderzoek naar een academie	In uitvoering	01-02-2013 / 31-05-2013

Bijlage V. Overzicht activiteiten KennisTransfer

Hieronder volgt een opsomming van de activiteiten vanuit de KennisTransfer (KT) in 2012. Tevens wordt een overzicht gegeven van de media attentie die deels vanuit de projecten en deels door de KT is gegenereerd.

1. Symposia, conferenties en workshops

Eindconferentie Klimaat voor Ruimte, 1 december 2011. De conferentie was een groot succes. In 2012 heeft de KT zich beziggehouden met de afwikkelingen van de conferentie.

Themasymposium Waarheen met het Veen. Op 29 november 2012 is er een symposium georganiseerd over klimaatverandering en de veenweidegebieden samen met DHV en de hotspot Ondiepe meren en veenweide. Rond de 80 mensen bezochten deze dag. Met zes sprekers en een discussiepanel was de dag informatief en interessant.

Delta conferentie in de Zuidwestelijke Delta, april 2012. Het KT-team was vertegenwoordigd in het organisatiecomité van de conferentie. Die vanwege te weinig belangstelling is afgeblazen.

Midterm Assessment, 4 oktober 2012. Op 4 oktober is de Midterm Assessment van KvK gehouden.

Perspectiefdebatten. In oktober en november 2012 zijn twee perspectiefdebatten gehouden: een vanuit filosofisch perspectief en een vanuit historisch perspectief.

NWO-bijeenkomst. De publieke bijeenkomst die in maart 2012 was gepland voor de NWO/KvK post-docs is geïntegreerd in de Midterm Assessment van 4 oktober.

Eerste Europese Climate Change Adaptation (ECCA) conferentie, Hamburg maart 2013. De KT draagt bij aan de organisatie van het praktijkgedeelte ervan. De voorbereidingen zijn in maart 2012 begonnen.

Workshop kennislacunes stedelijk watersysteem, juli 2012. Samen met Deltaprogramma Nieuwbouw en Herstructurering heeft de KT een workshop georganiseerd over het stedelijk watersysteem en met name welke kennislacunes er op dat vlak nog zijn.

Deelname aan **Flood Risk conferentie** november 2012: de KT stond er met een stand

Internationale symposium Governance of Adaptation, maart 2012. Tijdens deze tweedaagse, internationale conferentie organiseerde KT kennisuitwisseling via sociale media door het tonen van twitterfonteinen en een overzicht van tweets en bevindingen uit sessies tijdens de plenaire eindsessie.

2. Media

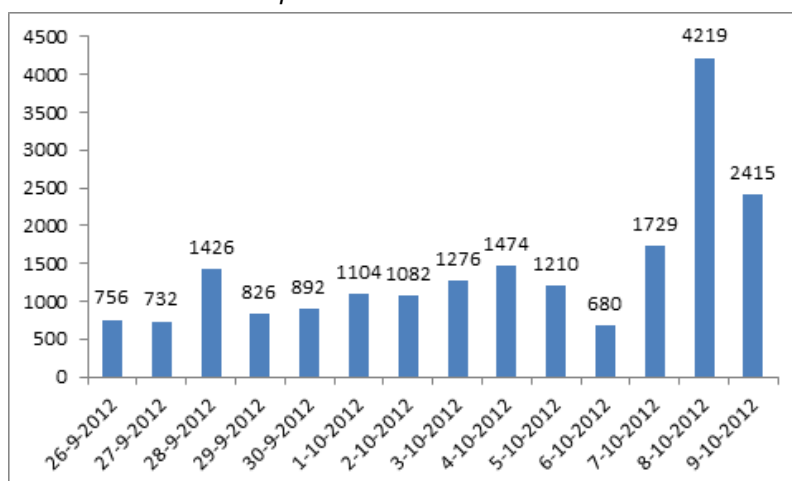
Website. In 2012 is de website van KvK regelmatig bijgewerkt met nieuws uit projecten en het programma, en nieuwsberichten over het klimaat en klimaatonderzoek uit de hele wereld. Samen met de consortium communication officers zijn alle consortiumpagina's aangepast en geactualiseerd. Deze pagina's zijn nu via een eigen webadres bereikbaar en bevatten nieuws, events, informatie over het onderzoeksthema, de work packages en verwijzingen naar contactgegevens, deelnemende partijen en publicatie-overzichten.

Op de website is uitgebreid aandacht gegeven aan workshops, de perspectiefdebatten en symposia die in 2012 zijn georganiseerd. Diverse pagina's zijn besteed aan de Midterm Assessment. Alle pagina's blijven ook na 2012 beschikbaar voor het raadplegen van verslagen en rapporten.

Op de gezamenlijke website zijn ook de resultaten van het Klimaat voor Ruimte programma (KvR) verwerkt. Op enkele pagina's van KvK zijn relaties gelegd met die KvR pagina's.

Nieuwsbrief. Tot eind 2012 stuurde KvK een nieuwsbrief uit samen met Klimaat voor Ruimte en het PCCC. Deze gezamenlijke nieuwsbrief is verstuurd in februari en in mei. In 2012 is de nieuwsbrief aangepast naar de KvK huisstijl. De nieuwsbrief in haar nieuwe jasje is eind 2012 één maal uitgebracht.

Downloads in de aanloop naar de Midterm Assessment

Nieuwe media. In 2012 heeft het sociale media bereik van ClimateNL (de noemer waaronder KvK opereert) een grote vlucht genomen. Steeds meer mensen worden bereikt via ClimateNL getuige de vele volgers en de interactie op Twitter, en de discussies op het forum van ClimateNL LinkedIn.

In mei 2012 is actie ondernomen om slimmer gebruik te maken van het grote volgernetwerk op Twitter. Via de Twitteraccount ClimateNL is per 1 mei 2012 sterker ingezet om regelmatig (minimaal twee keer per dag) een tweet te plaatsen en meer tweets naar de eigen website en het praktijkboek. Dit heeft geresulteerd in een verdubbeling van het aantal kliks op links en dus naar meer bezoeken naar onze eigen website (tabel 1).

Tabel 1: Aantal volgers of leden van de diverse sociale media van KvK

Sociale medium	1 januari 2011	7 juli 2011	10 juli 2012	7 februari 2013
Twitter ClimateNL	706	1.225	1.699	2.023
LinkedIn ClimateNL	Onbekend: +/- 50	365	590	676
LinkedIn PhD network	Onbekend	12	45	Opgeheven
Facebook ClimateNL	Onbekend	12	57	89
YouTube ClimateNL	Onbekend	+1000 keer video's gestreamd	3.543 keer video's gestreamd	4.056 keer video's gestreamd

In 2012 is data verzameld over bereik van sociale media. Begin 2013 wordt een enquête gehouden onder zowel de gebruikers van de sociale media als onder de leden van de KvK-gemeenschap.

Kranten en radio/tv. Overzicht KvK in de media <http://bit.ly/iOQ1F2> en <http://bit.ly/qzXV5e>. In 2012 zijn geen persberichten uitgedaan door de KT. Wel is er in diverse tijdschriften geschreven over onderzoeken van KvK.

Connecties met journalisten. Met de NRC zijn banden aangehaald door de organisatie van eerder genoemde perspectiefdebatten.

KvK PhD netwerk. Naar aanleiding van een PhD bijeenkomst in 2011 is een online platform voor KvK promovendi opgestart op LinkedIn (Knowledge for Climate PhD Network). Dit platform werd wel bezocht, maar er werd nauwelijks gereageerd op de discussies. Eind 2012 is besloten om de promovendi op te laten gaan in de algemene LinkedIngroep ClimateNL. Op de website van KvK een smoeleboek pagina aangemaakt met foto's en contactinformatie van alle KvK promovendi. In 2012 is alle promovendi gevraagd een factsheet aan te leveren van hun onderzoek. De factsheets zijn toegevoegd aan

de PhD-pagina op de website. De bedoeling hiervan is dat de promovendi snel inzicht kunnen krijgen in elkaars onderzoeken.

3. Publicaties

Bedenk, Ontwikkel en Gebruik, resultaten uit de eerste tranche KvK. Op 4 oktober 2012 tijdens de Midterm Assessment werd het boekje 'Bedenk, Ontwikkel en Gebruik' gepresenteerd met resultaten uit de eerste tranche projecten van KvK. Het boekje is geschreven door de KT. De focus van het boek ligt op de toepassing van kennis.

Meeting report Deltas in Times of Climate Change. Het meeting report is in 2010 op de website gezet en al twee jaar een van de het vaakst gedownloadde rapporten van de klimaatprogramma's. In 2012 is het meeting rapport 2.248 keer gedownload.

Climate Change Adaptation Manual - Routledge. De KT heeft in 2012 bijgedragen aan een handboek voor adaptatie, het Climate Change Adaptation Manual, een publicatie van Routledge die in 2013 uitkomt. De KT schreef een hoofdstuk over hoe klimaatadaptatie er in de praktijk uit ziet.

Publicatiedatabase. Ook in 2012 is de publicatiedatabase up to date gehouden door het KT team. Inmiddels zijn er ruim 3.000 publicaties beschikbaar van de programma's KvK en KvR. De hoeveelheid downloads is met ruim 300.000 in 2012, onwaarschijnlijk hoog.

Engelstalige brochure KvK. In 2012 is een Engelstalige folder uitgebracht.

Interactief document Adaptatie-instrumenten. Naar aanleiding van de oplevering van de eindproducten van project Bouwstenen NAS (KKF02A) is een interactief document gemaakt van de instrumenten. Het doel is om de instrumenten die binnen Bouwstenen NAS zijn ontwikkeld toegankelijk te presenteren voor de doelgroep: beleidsmakers en professionals. De KT heeft hieraan meegewerkt.

CIRCLE-2 Adaptation Inspiration Book. KvK draagt bij aan internationaal adaptatieprogramma CIRCLE-2. De KT maakt een inventarisatie van uitgevoerde adaptatieprojecten in Europa. Deze inventarisatie, die in 2010 startte en in 2012 is afgerond, heeft geresulteerd in een boek met 22 inspirerende case studies, dat in maart 2013 tijdens de ECCA Conferentie in Hamburg zal worden verspreid.

4. Cursussen

Cursussen/masterclasses. In 2012 is samen met het Nirov gewerkt aan een cursus Klimaatverandering en ruimtelijke ordening voor planners. Helaas kon de cursus vanwege een tekort aan inschrijvingen niet doorgaan. De cursus is nu opnieuw in 2013 gepland. Ook is met de WBS aan een cursus over verzilting gewerkt. Ook deze kon niet doorgaan vanwege gebrek aan belangstelling.

Summerschool. In oktober 2012 is een autumnschool over omgaan met onzekerheden georganiseerd door het KNMI in samenwerking met onderzoeksschool SENSE. De KT heeft input en advies geleverd.

5. Onderwijs

Scholierenwedstrijd. Samen met GLOBE Nederland is in 2011 een scholierenwedstrijd uitgezet. De winnende school, het Stedelijk Gymnasium Nijmegen, heeft met het prijzengeld een zonnepaneel op het dak van de school laten installeren. De KT heeft hierbij geadviseerd en in een adviesbijeenkomst samen met Liander en het scholierenteam een werkplan opgesteld.

Klimaatonderwijs op scholen. De RvB heeft gevraagd om in beeld te brengen wat op scholen aan klimaatonderwijs gebeurt. De KT heeft in 2012 een notitie geschreven. Eén van de suggesties is om op de website een pagina voor scholieren aan te maken die doorverwijst naar educatiepakketten op andere sites. Die is in het najaar 2012 op de site gezet.

6. Top 10 meest gedownloade publicaties in 2012

1. Lisette Klok, Harm ten Broeke, Toon van Harmelen, Herman Kok (TNO Bouw en Ondergrond), Sander Zwart (Waterwach BV) (2010). Ruimtelijke verdeling en mogelijke oorzaken van het hitte-eiland effect (project HSRR05, Heat stress in the city of Rotterdam) (pdf rapport)
2. Meeting report (all sessions) International conference Deltas in Times of Climate Change (2011). 29 September - 1 October, Rotterdam, the Netherlands (project 2010 Delta Rdam) (pdf rapport)
3. Bucx, T., M. Marchand, A. Makaske, C. van de Guchte (2010). Comparative assessment of the vulnerability and resilience of 10 deltas – synthesis report. Delta Alliance report number 1. Delta Alliance International, Delft-Wageningen, The Netherlands (project HSINT01B Lancering Delta Alliantie - Tweede fase) (pdf rapport)
4. Driel, W. van & Block, D. de (2011). Launching Delta Alliance, final report of phase 2, KfC report number 031/2010, ISBN 978-94-90070-37-3 (project HSINT01B Lancering Delta Alliantie - Tweede fase) (pdf rapport)
5. Delta Alliance (2011). Delta Alliance brochure 2011: For the resilience of deltas worldwide (project HSINT01B Lancering Delta Alliantie - Tweede fase) (pdf brochure)
6. Nieuwaal, K. van, Driessen, P., Spit, T. and Termeer, C. (2009). A state of the Art of Governance Literature on Adaptation to Climate Change, ISBN 978-94-90070-03-8, KvK rapportnummer KvK003/2009 (project VBR-07 Sociaal Wetenschappelijke literatuuranalyse klimaatadaptatie (pdf rapport)
7. Ward, P.J., Wijayanti, P., Budiyo, Y., Fauzi, A., Marfai, M.A., Van Ierland, E. (2011). Jakarta Climate Adaptation Tools. Outcomes JCAT session World Delta Summit 2011. JCAT consortium, 23 November 2011 (project HSINT02A Jakarta klimaat aanpassingstools (JCAT)) (pdf brochure)
8. Rijswick, H.F.M.W. van, Wiering, M.A., Gilissen, H.K., Morales, I., Thorp, T. & Keessen, A. (2011). Normative principles of adaptation. Shifts in defining the public interest and the role of principles with regard to adaptation to climate change. (Theme 7 Governance) (pdf rapport)
9. Dirk Sijmons, Arthur Petersen (H+S+N Landschapsarchitecten), Sander de Bruyn (CE), Albert Cath (Narratio), Bram van de Klundert (PBL) (2011). De Matrix, hoofdrapport Analysefase, een interdisciplinaire zoektocht naar samenhangende handelingsperspectieven om Nederland klimaatbestendig te maken, KvR rapport 024/2010, ISBN/EAN 978-90-8815-022-7 (project COM24 MAaT-schappelijke operatjonalisatie onderzoekresultaten (MATRIX) (pdf rapport)
10. Ven, F.H.M. van de (TU Delft/Deltares), B. Gersonius (UNESCO-IHE), R. de Graaf (TU Delft), E. Lujendijk (TU Delft/Grontmij), C. Zevenbergen (Dura Vermeer/UNESCO-IHE), E. Tromp (Deltares), L.A. Valkenburg (Witteveen+Bos) (2010). Water Robust Building, A three step approach for the Netherlands linking planning, design, construction and exploitation, KvR report 016/2010, ISBN 978-90-8815-017-3 (project COM23 Definitiestudie Waterrobuust bouwen) (pdf rapport)

Bijlage VI. Informatiemateriaal, projectrapporten en media attentie in 2012

Publicatievorm	Datum	Titel	Samenvatting
Website	Januari 2012	Gezamenlijke nieuwsbrief KvR, KvK, PCCC	Nieuwsbrief 10
Website	Mei 2012	Gezamenlijke nieuwsbrief KvR, KvK, PCCC	Nieuwsbrief 11
Website	December 2012	KvK nieuwsbrief	Nieuwsbrief 1
Brochure	September 2012	Knowledge for Climate. Dutch climate adaptation research.	KvK brochure
Boek	September 2012	Bedenk, Ontwikkel en Gebruik, Kennis voor Klimaat in de Praktijk. F. de Pater, M. Pijnappels (eds.)	Boek 1 ^e tranche

Projectrapporten				
Rapport nr.	ISBN	Project nr.	Auteur(s)	Rapport titel
KvK 045/2012	978-94-90070-52-6	HSRR07/ HSGR08	de Boer, Joop, Botzen, Wouter, Terpstra, Teun	Percepties van burgers over binnen- en buitendijks wonen. Rotterdam: Gemeente Rotterdam
KfC 046/2012	978-94-90070-53-3	JPI-2011	Rob Swart, Frans Berkhout, Kees van Deelen,, Peter Driessen	JPI Climate
KvK 047/2012	978-94-90070-54-0	SHSL01A	Dr.ir. B. Stalenberg, Drs. R. Vreeker, prof.dr. J. Ede-lenbos, S. Verweij MSc, dr.ir. H.C. Winsemius, ir. S. van Herk, drs. G.J.P. Smid, drs. B. van Middendorp	Klimaat in ruimtelijke keuzes: Het dialoogondersteunend afwegingskader (DAK); theorie en toepassing
KvK 048/2012	978-94-90070-55-7	Thema 1	Marjolein Mens	Analyse van systeemrobustheid; Een toepassing op de IJssel
KvK 049/2012	Geen ISBN	Thema 2	Marjolein J.P. Mens, Jan H. Kwakkel, Arie de Jong, Wil A.H. Thissen, Jeroen P. van der Sluijs	Begrippen rondom onzekerheid
KvK 50/2012	Geen ISBN	Thema 1	Ton Botterhuis (HKV), Ties Rijcken (TU Delft), Matthijs Kok (HKV) en Ad van der Toorn (TUD)	Onderzoek Faalkanseis Maeslantkering
KvK/51/2012	Geen ISBN	HSRR3.1 En Thema 1	Mathijs van Vliet	Deelrapport ruimtelijke ordening en bouwvoorschriften - Juridische haalbaarheid van maatregelen Kop van Feijenoord
KfC/52/2012	978-94-90070-56-4	KKF01c	Dr. J.J.E. Bessembinder, drs. B.A. Overbeek, drs. C.G.W. Jacobs, dr. P. van Bodegom, dr. P. Reidsma, ir. B.F. Schaap, dr. J. Verboom, ir. J. Delsman, prof.dr. J.P.M. Witte	Tailoring information about climate change and its impacts
KfC/53/2012	978-94-90070-57-1	HSMS03	Jacobs, A.J.M., Barkmeijer, J., Siebesma, A.P., Plas, E.V. van der, Wichers Schreur, B.G.J., Roozkrans, J.N., Holtslag, A.A.M., Steeneveld, G.J., Ronda, R.J.,	The impact of climate change on the critical weather conditions at Schiphol airport (Impact)

			Roode, S.R. de, Mendez Gomez, R., Brink, P. van den, Haanstra, J.O. and Smit, L.E.M.	
KvK 55/2012	Geen ISBN	Thema 2	Jeuken A., Hoogvliet M., Beek E. van, Baaren E. van, Duinen R. van, Veen A. van der, Linde A. te, Delsman J., Pauw P., Oude Essink G., Zee S. van der, Stofberg S., Appelman W., Cruesen R., Paalman M., Katschnig D., Rozema J., Mens M., Kwakkel J., Veraart J.	Opties voor een klimaatbestendige zoetwatervoorziening in Laag Nederland, Tussentijds integratierapport
KfC/56/2012	978-94-90070-58-8	HSMS01	Dr.ir. O.K. Hartogensis, ir. D. van Dinther, prof.dr. A.A.M. Holtslag	WindVisions: First Phase Final Report, WindVisions - an airport Wind and Visibility Monitoring System for critical weather conditions in a changing climate
KfC 57/2012	Nvt	Thema 1 Midterm	Frans Klijn, Matthijs Kok, Hans de Moel (eds.)	Towards climate-change proof flood risk management, Exploration of innovative measures for the Netherlands' adaptation policy inspired by experiences from abroad Midterm Assessment 2012, Theme 1 Climate Proof Flood Risk Management (executive summary).
			Frans Klijn, Matthijs Kok, Hans de Moel (eds.)	Towards climate-change proof flood risk management, Exploration of innovative measures for the Netherlands' adaptation policy inspired by experiences from abroad, Midterm Assessment 2012, Theme 1 Climate Proof Flood Risk Management (full report).
KfC 58/2012	Nvt	Thema 2 Midterm	Ad Jeuken, Eelco van Beek (eds)	Balancing supply and demand of fresh water under increasing drought and salinisation in the Netherlands, Midterm Assessment 2012, Theme 2 Climate Proof Fresh Water Supply
KfC 59/2012	Nvt	Thema 3 Midterm	Adri van den Brink, Martha Bakker, Claire Vos, Jan-Philip Witte (eds)	Climate Adaptation for Rural Areas (CARE), Midterm Assessment 2012, Theme 3 Climate Adaptation for Rural Areas.
KfC 60/2012	Nvt	Thema 4 Midterm	Ronald Albers, Anikó Pásztor, Peter Bosch, Vera Rov-ers	Climate Proof Cities, Midterm Assessment 2012, Theme 4 Climate Proof Cities.
KfC 61/2012	Nvt	Thema 5 Midterm	Nienke Maas, Bert Sman, Gerard Dijkema, Christian Bogmans, Piet Rietveld, Lóri Tavasszy	INCAH, Infrastructure Networks Climate Adaptation and Hotspots Midterm Assessment 2012, Theme 5 Infrastructure Networks Climate Adaptation & Hotspots.
KfC 62/2012	Nvt	Thema 6 Midterm	A.J. Feijt, G. Lenderink, W. Hazeleger, J. Schellekens, J.J.E. Bessembinder, B.A. Overbeek, P.C. Siegmund	Midterm Assessment 2012, Theme 6 High-quality Climate Projections.
KfC 63/2012	Nvt	Thema 7 Midterm	Prof.dr.ir. C.J.A.M. Termeer et al.	The governance of adaptation to climate change, A collaborative action research programme to develop and test legitimate, effective and resilient governance arrangements for climate adaptation, Midterm Assessment 2012, Theme 7 Governance of Adaptation.
KfC 64/2012	Nvt	Thema 8 Midterm	Ekko van Ierland (ed)	Decision Support Tools, Midterm Assessment 2012, Theme 8 Decision Support Tools.
KfC 65/2012	Nvt	HSMS Midterm	Sonja Döpp (ed), Peter van den Brink	Hotspot Mainport Schiphol, Midterm Assessment 2012.
KfC 66/2012	Nvt	SHL Midterm	Sonja Döpp, editor Arno Lammers	Hotspot Haaglanden, Midterm Assessment 2012.
KfC 67/2012	Nvt	HSRR Midterm	Sonja Döpp, Arnoud Molenaar, Chantal Oudkerk Pool	Hotspot Rotterdam Region.
			Sonja Döpp, Arnoud Molenaar, Chantal Oudkerk Pool	Hotspot Rotterdam Region, Annex Factsheets second tranche projects and cases.

KfC 68/2012	Nvt	HSGR Midterm	Harold van Waveren	Hotspot Major Rivers, Midterm Assessment 2012.
KfC 69/2012	Nvt	HSZD Midterm	N.R. Landsman et al.	Hotspot South-West Netherlands Delta, Midterm Assessment 2012.
			N.R. Landsman et al.	Hotspot South-West Netherlands Delta, Midterm Assessment 2012, Annex 3 Summary of projects and case studies (in Dutch)
KfC 70/2012	Nvt	HSOV Midterm	Jos T.A. Verhoeven	Hotspot Shallow waters and peat meadow areas, Midterm Assessment 2012.
KfC 71/2012	Nvt	HSDR Midterm	Frank B.A. van Lamoen	Hotspot Dry Rural Areas, Midterm Assessment 2012.
KfC 72/2012	Nvt	HSWZ Midterm	Kim van Nieuwaal	Towards a vision for a climate-proof Wadden Area, Midterm Assessment 2012.
KfC 73/2012	Nvt	NWO Midterm	Prof.dr. Arthur C. Petersen et al.	Bridging the gap between stakeholders and climate modellers: demand-driven adaptation assessment for uncertain changes in weather extremes, Midterm Assessment 2012.
KfC 74/2012	Nvt	NWO Midterm	Prof. dr. Han van Dijk	Connecting micro and macro: bringing case-studies and model-based approaches together in analysing patterns of vulnerability to global environmental change, Midterm Assessment 2012.
KfC 75/2012	Nvt	NWO Midterm	Prof.dr. Hans Middelkoop et al.	Exploring adaptation pathways for sustainable river management into the uncertain future, Midterm Assessment 2012.
KfC 76/2012	Nvt	NWO Midterm	Prof.dr. P. Rietveld, prof.dr. Verburg et al.	IGLO: Integrating global and local assessment models; improving an integrated multi-scale modelling framework to assess the inter-relationships between land use and climate change, Midterm Assessment 2012.
KfC 77/2012	Nvt	NWO Midterm	Prof.dr. René Kemp et al.	INSPIRATOR: Integrated analysis of the Science-Policy Interface in Research projects on global change and sustainability: implications for ActORs involved in the co-production of knowledge, Midterm Assessment 2012.
KfC/78/2012	978-94-90070-59-5	HSZD02	Schellekens, T., Wijsman, J.W.M., van den Brink, A.	A habitat suitability model for Pacific oysters (<i>Crassostrea gigas</i>) in the Oosterschelde
KfC/79/2012	978-94-90070-62-5	HSRR3.2	Beumer, V., Hulsman, H., and Koning, E.	Exploring opportunities for Green Adaptation in Rotterdam
KvK 80/2012	Nvt	HSZD02	Lennart van IJzerloo & Tjeerd J. Bouma	Onderzoek naar beperkende en faciliterende randvoorwaarden voor de vestiging van de invasieve soorten: een case studie aan Japanse oester met als doel het demonstreren van een methode. Bijlage bij eindrapport
KfC 81/2012	Nvt	HSZD02	E. Martini, B.K. van Wesenbeeck, Deltares	Climate change effects on restoration of estuarine dynamics within the Delta region. Modelling effects of sea level rise and increased connectivity. Bijlage bij eindrapport
KfC 82/2012	Nvt	SSA01 Midterm	Peter van den Besselaar, Wouter Boon, Edwin Horlings, Stefan de Jong, Wim van Vierssen, Tjerk Wardenaar	Comparative Monitoring of Knowledge for Climate, Project SSA01, Midterm Assessment 2012.
KfC/83/2012	978-94-90070-60-1	KKF01a	Geert Lenderink, Jisk Attema, Sarah Kew, Frank Selten and Herbert ter Maat	Future Weather. Final report

KvK 84/2012	Nvt	STWB	Lieselotte Tolk, Arjen de Vries	Positionering "Stichting de Waterbuffer"
KfC 85/2012	Nvt	Thema 1	Mathijs van Vliet, Jan Huizinga, Hans de Moel, Tessa Eikelboom, Hanneke Vreugdenhil, Wouter Koene	Meerlaagsveiligheid buitendijks - Uitkomsten van de workshop in regio Rotterdam Drechtsteden
KfC 86/2012	978-94-90070-62-5	HSRR3.2	V. Beumer, H. Hulsman, E. Koning	Exploring opportunities for green adaptation in Rotterdam
KvK/87/2012	978-94-90070-61-8	HSRR3.3	Brolsma, R., J. Buma, H. van Meerten, M. Dionisio, J. Elbers	Effect van droogte op stedelijk gebied; Kennisinventarisatie
KvK/88/2012	978-94-90070-63-2	ORASKvK 01	Rob Bonte, Anne Kamphuis, Harald Blonk, Hasse Goosen	Klimaat als kans! 5x ORAS

<i>Media attentie</i>				
<i>Medium</i>	<i>Datum</i>	<i>Titel</i>	<i>Auteur(s)</i>	<i>Aanleiding / opmerkingen</i>
Sneeker Nieuwsblad	19 januari 2012	Pier Vellinga op 'Klimaat-Top" SWF		
S+RO	2012/01	Praktijkboek Ruimte voor Klimaat, Recensie Bovenste Plank		
Geografie	Maart 2012	Klimaatbestendig inrichten, ook rondom school (met aandacht voor het Praktijkboek)		2011 Knooppunt
Ons Brabant (Provincie Brabant)	23 april 2012	Klimaat effecten en voorzorgsmaatregelen		HSDR
Stadswerk	nr 4 pag. 5.	Ruimte voor Klimaat		Praktijkboek
VVM		Ruimte voor Klimaat VVM-ledenactie		Praktijkboek
Vakblad voor de bloemisterij	29 mei 2012	Zoetwaterbellen in zoute ondergrond		Thema 2, HSHL3.2
Kennislink.nl	31 mei 2012	Dijkexperiment langs de Wadden?		
Koran Jakarta	21 October 2012	Meramal Kerugian Banjir Jakarta. newspaper article in Indonesian	Budiyonon, Y.	HSINT02A
RTCC- Responding to Climate Change	29 juni 2012	Rio 20+: Threads of climate change on delats worldwide	W. Van Driel	Delta Alliance
RTV Utrecht	27 juli 2012	Onderzoek naar temperatuurverschillen in stad		Thema 4
Watt nu?? RTL	29 juli 2012	Debat duurzame energiebronnen	Per Vellinga	
Nirov (Platform 31)	25 oktober 2012	Stedelijke hitte-eilanden van Nederland in kaart		Thema 4
ScienceOut	26 oktober 2012	Kennis voor Klimaat Persfectievendebatten		KT
Reformatorisch Nieuwsblad	22 november 2012	Stad kwetsbaarder voor zomerse hitte	Lisette Klok	Thema 4
ANP interview met Pier Vellinga	28 november 2012	Prof. Dr. Pier Vellinga over CoP18: "De wereld draait ook door zonder Nederland"		CoP18
NRC Handelsblad	27-12-2012	Mos is goed voor waterleidingduinen. p.16 Wetenschap	Brugh, M. aan de	Thema 3
Vooruit/De Band	23-05-2012	Natuurbeheer en orchideeën. Over biodiversiteit in natuurgebied Koolmansdijk, Aalten, p. 13		Thema 3

